

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE GEOGRAFIE
CATEDRA DE GEOGRAFIE REGIONALĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

**ȚARA ALMĂJULUI.
STUDIU DE GEOGRAFIE REGIONALĂ**

Rezumat

**Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Pompei COCEAN**

**Doctorand,
Ana-Neli IANĂȘ**

**Cluj-Napoca
2010**

CUPRINS

Introducere

CAPITOLUL I. Aspecte teoretice și metodologice

- 1.1. Principii și mijloace utilizate în studiul de geografie regională a Țării Almăjului
- 1.2. Considerații asupra conceptului de *regiune*
- 1.3. „Țările”, regiuni tipice ale României. Semnificații și însemnătate geografică
- 1.4. Țara Almăjului ca sistem teritorial și regiune de program

CAPITOLUL II. Istoricul cercetărilor sistemului teritorial Țara Almăjului

CAPITOLUL III. Delimitarea Țării Almăjului. Conceptul de limită și tipologia criteriilor care au stat la baza procesului de individualizare a regiunii almăjene

- 3.1. Conceptul de *limită*. Semnificații și tipologie, cu aplicare directă în conturarea Țării Almăjului
 - 3.1.1. Conceptul de *limită*. Aspecte teoretice
 - 3.1.2. Limitele Țării Almăjului. Tipologie și identificare
- 3.2. Criterii utilizate în delimitarea Țării Almăjului
 - 3.2.1. Criteriul mental. Între prioritate și realitate
 - 3.2.1.1. Identitatea și mentalitatea almăjenilor. Percepții proprii în intervalul 2007-2009
 - 3.2.1.2. „Celălalt” etnic, între acceptare și respingere. Cazul Ravensca
 - 3.2.1.3. „Celălalt” regional
 - 3.2.1.4. Cultura populară reflectată prin valori materiale
 - 3.2.1.4.1. Casa (locuința) și gospodăria țărănească
 - 3.2.1.4.2. Monumente de arhitectură și tehnică populară
 - 3.2.1.4.3. Activități economice tradiționale
 - 3.2.1.4.3.1. Ocupațiile tradiționale
 - 3.2.1.4.3.2. Meșteșugurile țărănești
 - 3.2.1.5. Cultura populară reflectată prin valori spirituale
 - 3.2.1.5.1. Tradiții și obiceiuri în Țara Almăjului
 - 3.2.1.5.2. Portul popular, cântecul și dansul ca elemente de identitate regională
 - 3.2.1.6. Unicitatea spațiului almăjan în viziunea propriilor locuitori
 - 3.2.2. Evoluția istorică și rolul criteriului politico-administrativ în definirea Țării Almăjului
 - 3.2.2.1. Perioada daco-romană în Almăj (sec. I î.Hr. – sec. VI d.Hr.)
 - 3.2.2.2. Evul Mediu almăjan
 - 3.2.2.3. Țara Almăjului sub stăpânirea Imperiului Habsburgic (1718-1773)
 - 3.2.2.4. Perioada militarizării satelor almăjene
 - 3.2.2.5. Almăjul sub stăpânirea Austro-Ungară
 - 3.2.2.6. Perioada interbelică
 - 3.2.2.7. Situația politico-administrativă a Almăjului în timpul celui de-al doilea Război Mondial (1939-1945)
 - 3.2.2.8. Țara Almăjului în perioada dominației regimului socialist
 - 3.2.2.9. Actualele limite politico-administrative ale sistemului regional Țara Almăjului
 - 3.2.3. Criteriul peisagistic
 - 3.2.4. Criteriul funcțional

CAPITOLUL IV. Componenta naturală a sistemului regional Țara Almăjului

- 4.1. Componenta morfologică a Țării Almăjului
 - 4.1.1. Evoluția paleogeografică și structura geologică-factori semnificativi în individualizarea sistemului regional almăjan
 - 4.1.1.1. Evoluția paleogeografică
 - 4.1.1.2. Structura geologică. Elemente de specificitate și potențial economic
 - 4.1.2. Rolul reliefului în conturarea Țării Almăjului
 - 4.1.2.1. Regionarea morfogeografică a sistemului teritorial almăjan
 - 4.1.3. Specificul elementelor morfometrice ale reliefului și rolul lor în geneza și evoluția Țării Almăjului
 - 4.1.4. Tipuri genetice de relief cu impact asupra diversificării economice și peisagistice a sistemului regional
 - 4.1.5. Relieful-factor de favorabilitate și/sau de restrictivitate în conturarea Țării

- Almăjului
 - 4.1.5.1. Corelația dintre relief și celelalte elemente ale componentei naturale a sistemului regional
 - 4.1.5.2. Corelația relief-componenta geodemografică și de habitat
 - 4.1.6. Regionarea reliefului după criteriul funcționalității economice
 - 4.2. Componenta climatică a Țării Almăjului
 - 4.2.1. Caracteristici generale ale climatului
 - 4.2.2. Particularitățile elementelor climatice
 - 4.2.2.1. Temperatura aerului
 - 4.2.2.2. Durata de strălucire a Soarelui
 - 4.2.2.3. Nebulozitatea
 - 4.2.2.4. Precipitațiile atmosferice
 - 4.2.2.5. Vântul
 - 4.2.3. Diferențieri climatice regionale
 - 4.2.4. Elemente climatice cu rol restrictiv în sistem
 - 4.3. Componenta hidrică a Țării Almăjului
 - 4.3.1. Caractere generale ale rețelei hidrografice din sistemul regional almăjan
 - 4.3.2. Scurgerea apei
 - 4.3.3. Rolul componentei hidrice în geneza și evoluția Țării Almăjului
 - 4.3.4. Aspecte problematice ale componentei hidrice
 - 4.4. Componenta biopedogeografică
 - 4.4.1. Considerații geografice privind vegetația din Țara Almăjului
 - 4.4.1.1. Regionarea geografică
 - 4.4.1.2. Rolul componentei vegetale în sistem
 - 4.4.2. Fauna
 - 4.4.3. Solurile și influența lor în sistemul regional Țara Almăjului
 - 4.4.3.1. Tipologia și regionarea solurilor din sistemul regional almăjan
 - 4.4.3.2. Factori limitativi și restrictivi în fertilitatea solurilor din Țara Almăjului
- CAPITOLUL V. Componenta geodemografică și de habitat**
- 5.1. Componenta geodemografică a Țării Almăjului
 - 5.1.1. Vechimea locuirii sistemului regional almăjan
 - 5.1.2. Evoluția numerică a populației Țării Almăjului
 - 5.1.2.1. Evoluția geodemografică pe comune
 - 5.1.3. Densitatea și repartitia spațială a populației
 - 5.1.4. Dinamica populației
 - 5.1.4.1. Sporul natural
 - 5.1.4.2. Natalitatea
 - 5.1.4.3. Mortalitatea
 - 5.1.5. Sporul migratoriu
 - 5.1.6. Structura geodemografică
 - 5.1.6.1. Structura pe sexe
 - 5.1.6.2. Structura pe grupe de vârstă
 - 5.1.6.3. Structura matrimonială a populației
 - 5.1.6.4. Structura etnică
 - 5.1.6.5. Structura lingvistică
 - 5.1.6.6. Structura confesională
 - 5.1.6.7. Structura populației pe medii
 - 5.1.6.8. Structura socio-economică a populației
 - 5.2. Componenta de habitat a Țării Almăjului
 - 5.2.1. Factorii determinanți în conturarea componentei de habitat a sistemului regional almăjan
 - 5.2.2. Țara Almăjului – sistem regional pur rural
 - 5.2.3. Vechimea și evoluția așezărilor
 - 5.2.4. Specificitatea și tipologia satelor almăjene
 - 5.2.4.1. Clasificarea așezărilor după formele de relief pe care se inserează
 - 5.2.4.2. Clasificarea așezărilor după mărime
 - 5.2.4.3. Clasificarea morfologică a așezărilor (după formă, structură și textură)
 - 5.2.4.4. Clasificarea funcțională a așezărilor
 - 5.2.5. Indicatori cantitativi cu rol în evidențierea particularităților componentei de habitat

5.2.6. Tipuri de peisaje rurale în Țara Almăjului

CAPITOLUL VI. Componenta economică a Țării Almăjului

- 6.1. Agricultură. Tipuri și forme de exploatare agricolă
 - 6.1.1. Premisele naturale ale activităților agricole
 - 6.1.2. Caracteristicile social-economice și organizatorice ale agriculturii almăjene înainte de instaurarea sistemului socialist
 - 6.1.2.1 Particularități ale culturii plantelor
 - 6.1.2.2. Particularități ale creșterii animalelor
 - 6.1.3. Perioada sistemului socialist și influența sa asupra agriculturii din sistemul regional almăjan
 - 6.1.4. Modificări produse la nivelul aspectelor social-economice și organizatorice ale agriculturii almăjene după anul 1989
 - 6.1.4.1. Specificități regionale privind modul de utilizare a terenurilor
 - 6.1.4.2. Specificul culturii plantelor după 1990
 - 6.1.4.3. Specificul creșterii animalelor după 1990
 - 6.1.4.4. Structura economică a populației-mijloc de reflectare a importanței agriculturii în sistemul regional almăjan
- 6.2. Activitățile industriale și rolul lor în conturarea sistemului regional almăjan. Tipuri și forme de valorificare industrială
 - 6.2.1. Înainte de 1990
 - 6.2.2. După trecerea la economia de piață
- 6.3. Schimburi și relații economice
- 6.4. Căile de comunicație și transporturile
- 6.5. Turismul – o alternativă de dezvoltare a sistemului regional Țara Almăjului
 - 6.5.1. Resursele cadrului natural și rolul lor în conturarea ofertei turistice a Țării Almăjului
 - 6.5.2. Resursele turistice antropice
 - 6.5.3. Infrastructura turistică
 - 6.5.4. Analiza SWOT a fenomenului turistic din Țara Almăjului
- 6.6. Disparități economice în cadrul sistemului regional almăjan

CAPITOLUL VII. Chorotipul regional al Țării Almăjului. Aspecte referitoare la dezvoltarea regională

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

ANEXE

Cuvinte cheie: Țara Almăjului, spațiu mental, sistem rural, regiune, limită, dinamică teritorială, funcționalitate, organizarea spațiului, chorotip regional, analiza SWOT.

Introducere

Țara Almăjului este una dintre regiunile de tip „țară” din România, care funcționează ca un „organism viu”. Dovadă în acest sens o constituie realitățile înconjurătoare care au conturat un sistem regional pur rural, cu o identitate care dă dovadă de unicitate absolută, ceea ce presupune detașarea la nivel național.

S-a menținut sub o formă bine conservată timp de aproape opt secole de la prima sa menționare în documente. Nici limitele nu au variat prea mult, aspect care a facilitat procesul regionării, abordat într-un studiu de geografie regională, așa cum este și cel prezent.

Chiar dacă frământările anumitor perioade istorice au avut repercusiuni și asupra procesului evolutiv al acestui spațiu mental intramontan, ele nu au reușit să dizolve coeziunea sa teritorială. Acest lucru a fost posibil și datorită faptului că, Țara Almăjului și-a păstrat integritatea și identitatea, timp de secole, în jurul unui nucleu de polarizare mentală (și nu numai), cu punctul central la Bozovici. Aici a luat naștere o comunitate locală, comunitatea almăjană, care s-a autoidentificat printr-o suită de elemente ce-i conferă specificitatea: modul de viață, organizarea familiei, valorile materiale și spirituale și spirituale ce definesc cultura populară, modalitatea de acțiune și reacțiune la stimulii interni și externi ai regiunii.

Atât locuitorii regiunii, cât și „vecinii” lor din exterior sunt conștienți de identitatea pe care factorii fizico-geografici, politico-administrativi, economici, culturali etc., o conferă regiunii almăjene. La conturarea unicității sale au conlucrat mai multe aspecte:

- individualitatea comunității almăjene prin mentalitate și toate celelalte elemente care-i definesc identitatea culturală;
- izolarea regiunii cu repercusiuni asupra relațiilor cu exteriorul;
- păstrarea în timp a ocupațiilor tradiționale și reflectarea lor în cele contemporane;
- un model al organizării spațiului ce ține de mentalitatea colectivă;
- ruralizarea totală a regiunii;
- existența unor centre polarizatoare de ranguri și funcționalități diferite.

Având ca punct de plecare toate aceste însușiri sistemice, „Țara Almăjului. Studiu de geografie regională” se dorește a fi o abordare modernă a problematicei regiunii, la realizarea căreia s-a făcut apel atât la metodele și mijloacele tradiționale de investigație, cât și la unele dintre cele mai noi tehnici de abordare. Cu alte cuvinte, scopul a fost acela de a evidenția în permanență relațiile care se stabilesc între componenta naturală a sistemului și factorul antropic, disocierea celor două fiind practic imposibilă datorită interdependenței stabilite între componentele oricărui sistem teritorial.

Mai mult decât atât, o analiză comparativă a situației din trecut cu cea identificată în prezent, reprezintă modalitatea cea mai complexă și completă de definire a ceea ce este actualmente ȚARA ALMĂJULUI.

CAPITOLUL I ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE

1.1. Principii și mijloace utilizate în studiul de geografie regională a Țării Almăjului

Întrucât subiectul abordat în cadrul tezei de doctorat se dorește a fi un amplu studiu de geografie regională asupra Țării Almăjului, pentru o bună realizare a acestuia am aplicat, într-o anumită succesiune, principiile și metodele specifice Geografiei Regionale, ceea ce a presupus etapizarea procesului de analiză. Pornind de la aplicarea principiilor: *spațialității*, *cauzalității*, *istorismului*, *integrării geografice* și *regionalismului*, am parcurs în cadrul studiului, toate cele trei etape esențiale (*de acumulare a informației*, *analizei* și *deliberativă*). Dintre metodele utilizate, se detașează net semnificația *metodei regionale*, care permite sistematizarea teritoriului și delimitarea arealelor funcționale din cadrul său.

1.2. Considerații asupra conceptului de *regiune*

Obiectul central într-un studiu de geografie regională îl constituie *regiunea*. Semnificațiile conceptului sunt multiple și intens dezbătute atât în literatura geografică națională, cât și în cea internațională, detașându-se totuși, trei semnificații majore ale conceptului: cea de *teritoriu*, *unitate politico-administrativă* și *sistem*. Regiunile și analiza acestora reprezintă cel mai important pas în reconstituirea identităților local-regionale, importanța studierii conceptului, rezultând și din faptul că regiunea este considerată a fi circumstanța întâmplătoare în care s-au format oamenii care o locuiesc, în care acționează ca agenți și ale cărei componente, structuri reprezintă căile prin care oamenii își organizează viața¹. Regiunile sunt considerate și structuri teritoriale cu rol în implementarea procesului de dezvoltare durabilă, fiind totodată și niște entități culturale pentru comunitățile locale care crează procesul de competitivitate economică și influențează modernizarea.

1.3. „Țările”, regiuni tipice ale României. Semnificații și însemnătate geografică

Conceptul de „țară” își are originea în termenul francez „pays”, abordat pentru prima dată de „părintele” Geografiei Regionale, Paul Vidal de la Blache. Originea termenului provine din latinescul „terra” (pământ, ținut) și are o gamă variată de conotații, de la cea semantică, psihologică și istorică până la cea geografică.

Din punct de vedere *semantic*, sensurile sunt aproximativ aceleași dar din punct de vedere *geografic* se rezumă la două semnificații: *țările românești* care sunt acele vetre cu civilizație veche, omogene din punct de vedere fizico-geografic dar și etnic și *ținuturile* (specifice altor țări) care se referă la arii eterogene din aceste puncte de vedere². În ultimii ani, cel mai frecvent sens pe care l-a căpătat conceptul de „țară” este cel de *spațiu mental*, de entitate teritorială (spațiu regional) „pe care o comunitate, dar și un

¹ Johnston R. J., Hauer J., Hoekveld, 1990, *Region, Place and local: an introduction to different conceptions of regional geography*, în *Regional Geography. Current developments and future prospects*, Edit. Routledge, Londra, p.8.

² Pușcaș Angelica, Nicoară L., 2000, *Similitudini și deosebiri între conceptul românesc de „țară” și cele de „land” și „pays”*, în *Studia UBB, Geographia*, XLV, 2, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p.132.

individ aparținând acesteia, îl integrează în scara proprie de valori existențiale prin percepție (*l'espace perçu*), trăire (*l'espace vécu*) și imaginare (*spațiul imaginat*)³.

Asemănător, noțiunea de „țară” are și conotații psihologice deduse din extrapolarea ideii psihologului A. H. Maslow care a conceput faimoasa piramidă a nevoilor umane în cinci trepte. Atribuind tuturor acestor cinci trepte ale piramidei lui Maslow, cinci conotații psihologice ale conceptului de „țară”⁴ (Figura 1), acestea ar fi, pornind de la primul nivel: sensul de „țară” ca *sat* (locul în care se satisfac nevoile de supraviețuire ale individului prin activitatea economică specifică mediului rural, adică agricultura); acest sens se poate extinde și pentru nivelul al doilea, satul, prin funcționalitatea economică satisfăcând și nevoia de securitate a individului; a treia treaptă este reprezentată de apartenența socială a individului la un grup, la o colectivitate, ceea ce-i asigură nevoile sociale – aici „țara” putând avea conotația de *patrie*; ultimele două niveluri sunt satisfăcute prin conceperea „țării” ca fiind o *entitate politică organizată*, independentă, suverană, în care teritoriul este foarte bine cunoscut de individ iar acesta, la rândul său, este apreciat în mod deosebit de ceilalți membrii ai colectivității din care face parte, aspect care-i conferă autorealizarea.

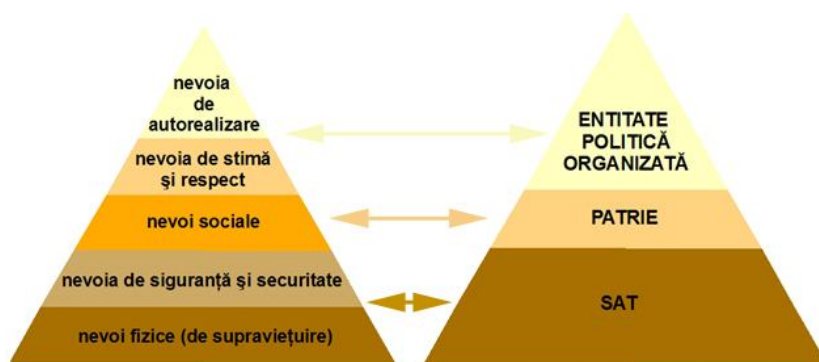

Fig. 1. Conotații psihologice ale conceptului de „țară” corespunzătoare etapelor piramidei lui A. H. Maslow

1.4. Țara Almăjului ca sistem teritorial și regiune de program

Țara Almăjului se încadrează în categoria „țărilor” pentru care spațiul limită de acțiune al polului coincide cu suprafața lor. Afirmatia nu este realizată în proporție de 100% deoarece regiunea introduce câteva elemente de specificitate în rândul entităților teritoriale de același tip. Printre acestea se remarcă faptul că Țara Almăjului este în întregime rurală, rolul de loc central, pol de creștere sau nod, avându-l așezarea cea mai mare, cu funcțiile economice cele mai complexe și cu rol administrativ – localitatea Bozovici. Un alt element de specificitate rezultă și din faptul că spațiul limită de acțiune al localității Bozovici coincide cu suprafața Țării Almăjului, doar în cazul unei polarizări economice, pe când, dacă facem referire la polarizarea socială, limita de acțiune a polului se extinde dincolo de suprafața regiunii.

În consecință, Țara Almăjului este o *regiune polarizată* (conform *criteriului structural* de regiune), spațiul pe care-l polarizează putând fi descompus în mai multe elemente structurante care-și găsesc câte un corespondent în spațiul perceput. Totodată, sentimentul de apartenență a locuitorilor la spațiul locuit este foarte intens, suprapunându-se zonei de influență a polului intraregional.

În al doilea rând, Țara Almăjului este și un *sistem regional semîncăș pur rural*, în care toate componentele interrelaționează pentru a-i defini funcționalitatea și pentru a-i asigura o bună organizare internă. În acest sens, îi poate fi atribuită și noțiunea de *regiune-sistem funcțional*.

Componentele sale ca sistem teritorial pot fi grupate în două macrosisteme (natural și antropic). Acestea, la rândul lor, sunt alcătuite din alte subsisteme (relieful, solul, apa, vegetația, fauna – pentru macrosistemul natural și populația, activitățile economice, așezările umane, comportamentul comunităților – pentru macrosistemul antropic). Interrelațiile care se stabilesc între componente, precum și cele dintre sistemul almăjan și sistemele teritoriale vecine, asigură *reziliența*⁵ ca trăsătură de bază pentru această regiune-sistem.

³ Cocean P., 2002, *Geografie regională*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p.55; *Idem*, 2005, ediția a II-a, p.62.

⁴ Ilieș Gabriela, 1999, *Tipuri de conotații ale termenului de „țară”*, în Revista Română de Geografie Politică, anul I, nr. 1, Edit. Universității, Oradea, p.32-33; *Idem*, 2005, *Modele europene de regiuni de tip „țară”*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p.16.

⁵ Reziliența reprezintă capacitatea sistemului de a se adapta și de a persista în timp și spațiu, la concurență cu alte procese și fenomene ori entități funcționale similare (Cocean p., 2005, *op.cit.*, p. 46).

În funcție de aria de acoperire exercitată de influența centrului polarizator, în sistemul regional almăjan pur rural, se disting două categorii de spații: cel *rural propriu-zis* și cel *rural profund sau îndepărtat*.

Nu în ultimul rând, Țara Almăjului este și o **regiune de program (de proiect) cu însușiri sistematice** datorită unei: gravitații naturale și antropice spre poli, axe, culoare, fâșii; baze naturale de susținere, bogate și diversificate; fluențe interne optime a vectorilor purtători de masă, bunuri, energie și interese; capacități permanente de inovare; conexiuni favorabile cu sistemele teritoriale învecinate; existenței unui centru polarizator și a unui spațiu mental bine consolidat⁶.

CAPITOLUL II ISTORICUL CERCETĂRILOR SISTEMULUI TERITORIAL ȚARA ALMĂJULUI

Caracteristica generală privind istoricul cercetărilor acestei regiuni cu numele de „țară” este dat de numărul relativ redus al studiilor cu referire strictă la Țara Almăjului și de inegalitatea în ceea ce privește cuprinderea tematică și teritorială. Astfel, discrepanța între numărul publicațiilor de istorie și etnografie, pe de o parte, și bibliografia specifică diverselor domenii de cercetare, pe de altă parte, este mare. Regiunea a făcut mai degrabă, obiectul unor cercetări vaste, referitoare la întregul teritoriu al județului Caraș-Severin de care aparține, sau chiar a provinciei Banat, decât obiectul unor cărți și studii care au tratat direct regiunea almăjană.

De remarcat, în rândul publicațiilor despre Țara Almăjului sunt articolele cuprinse în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, apărută la Timișoara în intervalul 1933-1946, cercetările vizând de fapt, realizarea unei monografii sintetizate a graniței bănățene. Zece dintre articole au format și subiectul unei lucrări cu caracter istoric și social „Țara Almăjului – cercetări monografice realizate de echipa Institutului Social Banat-Crișana în anul 1939”, apărută sub îngrijirea lui Ion Marin Almăjan.

Nu au încetat să apară nici studiile monografice, cel mai vechi fiind publicat în anul 1914 de către preotul Vasile Popovici - „*Monografia comunei Pătaș (Nerapattas). Sol. Graiu. Credință și obiceiuri locale*”. Rezultatul cercetării directe a fenomenului de cultură populară în Almăj, lipsea până în anul 1984 când Lidia Gaga a publicat monografia consacrată acestei regiuni, „*Zona etnografică Almăj*”.

Cercetările geografice sunt puțin abordate. Primele informații despre munții și apele regiunii au fost surprinse în anul 1780, când Francesco Grisellini a realizat prima monografie istorică și de istorie naturală a Banatului Timișoarei. De importanță majoră sunt și studiile geomorfologice întreprinse de F. Mateescu și I. Iordan în 1959, respectiv Gr. Posea și V. Gârbacea în 1961, asupra Depresiunii Bozovici.

CAPITOLUL III DELIMITAREA ȚĂRII ALMĂJULUI. CONCEPTUL DE LIMITĂ ȘI TIPOLOGIA CRITERIILOR CARE AU STAT LA BAZA PROCESULUI DE INDIVIDUALIZARE A REGIUNII ALMĂJENE

Nici o unitate teritorială nu devine relevantă decât în urma fixării limitelor sale spațiale. Conceptul de „limită” este un obiect de studiu interdisciplinar, adoptând conotații dintre cele mai diverse, precum: „*punct extrem; margine; linie care delimitează teritoriul (...) unei regiuni; graniță, hotar; punct ce marchează sfârșitul unei întinderi sau suprafețe; punct final pe care îl pot atinge posibilitățile, mijloacele sau capacitățile unei persoane (...)*”⁷.

În cazul regiunilor de tip „țară”, limita este impusă de analiza regiunii ca spațiu mental, ceea ce presupune o identificare viabilă a elementelor care-i asigură unitatea interioară și care-i conferă identitate. *Limita* este cauzată și de prezența unor *praguri și/sau discontinuități*. Totodată, conceptul de *limită* poate face referire și la factorii care împiedică dezvoltarea durabilă a sistemului teritorial, cum ar fi: epuizarea resurselor, disparitățile regionale, decalajele sociale etc.

Pentru definirea identității regionale almăjene, am apelat la mai multe categorii de limite:

▪ **limitele naturale**. Identificarea lor a constituit un proces relativ simplu datorită uniformității elementelor peisajului, care a simplificat identificarea discontinuităților majore ce ar fi putut determina modificări fizionomice și funcționale ale sistemului. Din acest punct de vedere, pentru Țara Almăjului sunt foarte relevante relieful și hidrografia. Sub aspect orografic, această regiune de tip „țară” se suprapune perfect depresiunii intramontane a Bozoviciului (Almăjului), masivele montane înconjurătoare (Munții Semenic, Munții Almăjului, Munții Aninei și parțial Munții Locvei), funcționând ca adevărate limite

⁶ Criterii propuse de Cocean P., 2008-2009, „Țările” din România, în Terra, anul XXXVIII-XXXIX, București, p.14.

⁷ *** 1998, DEX, Ediția a 2-a, Edit. Univers Enciclopedic, București, p77.

naturale, bariere, discontinuități, foarte stabile în timp. Și geologia se impune în peisaj prin limita pe care o impune între vatra depresiei (alcătuită din roci sedimentare) și rama montană (cu un fundament cristalin). Între limitele impuse de relief și geologie, se desfășoară bazinul hidrografic al Nerei, în care s-au cantonat cele mai vechi urme de populare și primele elemente ale componentei habitationale, date documentar din secolul al XV-lea. Și vegetația (în special cea forestieră) s-a constituit ca o limită între spațiul construit și valorificat agricol și cel nelocuit. Limitele naturale ale sistemului regional Țara Almăjului permit comunicarea regiunii cu „exteriorul” doar prin trei părți, motiv pentru care am numit regiunea almăjană drept un *sistem teritorial semiînchis*.

▪ **limitele instituționale (politico-administrative).** Țara Almăjului s-a autoorganizat foarte bine (aspect favorizat și de cadrul său natural), iar acest lucru a presupus o variație foarte redusă a limitelor sale politico-administrative, în sensul extensiunii spațiale. Singura problemă în această privință a fost în partea răsăriteană a regiunii, unde aceasta se învecinează cu o altă microregiune, cunoscută în trecutul istoric cu numele de Craina. Această limită politico-administrativă a fost cândva discutabilă prin apartenența la Țara Almăjului, a unor localități crăinene. A fost cazul așezărilor Pârvova și Lăpușnicel, situate în imediata proximitate a hotarului administrativ al comunei Prigor, comuna cea mai estică din sistem. Investigațiile de teren au demonstrat însă, cu certitudine de 100% că limitele politico-administrative se opresc astăzi la înșeuarea de Pârvova (Pirova), fără ca localitatea ce-i poartă numele să aparțină regiunii studiate. Astfel, Țara Almăjului aparține în prezent în totalitate, județului Caraș-Severin (ocupând partea sud-estică a acestuia), și se desfășoară pe teritoriul administrativ a șapte comune (Bănia, Bozovici, Dalboșet, Eftimie Murgu, Lăpușnicu Mare, Prigor și Șopotu Nou), înglobând o suprafață de circa 1144 km².

▪ **limitele sociale.** Sunt limite relative și se stabilesc în urma aplicării mai multor criterii: etnic, etnografic, economic, cultural, spiritual. Indiferent de criteriul la care se apelează pentru o delimitare corectă a sistemului regional analizat, este important de menționat faptul că, Depresiunea Bozovici (Almăjului), cu rol de cadru natural, are funcția de suport pentru toate aceste elemente. Aspectul a fost susținut în cazul de față prin diferite mijloace practice (aplicarea chestionarului și utilizarea interviului), menite a scoate în evidență aspectele etnografice și culturale (obiceiurile, tradițiile, cutumele etc.), ce se manifestă pe acest „suport depresionar” al cadrului natural, mărindu-i rolul și valoarea spirituală. Această categorie de limite poate fi suprapusă sau inclusă foarte bine și categoriei *limitelor mentale*, care ajută la conturarea identității și mentalității almăjene. Totodată, limitele sociale impun și limite intraregionale nu doar interregionale. Ele se prezintă sub forma unor praguri în sistem, fie că este vorba despre aspectele etnografice, care se diferențiază și de la o localitate la alta (mai ales portul popular), și de la o etnie la alta (cehii sunt comparați cu almăjenii, fiind cea mai numeroasă minoritate din regiune), fie că este vorba despre aspectele economice, care pot genera disparități regionale în sistem, mai ales în ceea ce privește funcționalitatea economică.

▪ **limitele funcționale.** La nivel interregional, pot surmonta cu ușurință limitele naturale, prin dezvoltarea unor relații comerciale între Țara Almăjului și regiunile învecinate. La nivel intraregional, se impun ca limite funcționale pentru fiecare treaptă de relief astfel: *trepte montane* îi putem atribui o funcționalitate predominant industrială, asigurată de exploatarea intensivă a resurselor lemnoase; funcționalitatea agro-pastorală este specifică *piemontului* datorită suprafețelor extinse de pășuni și fânețe precum și pomiculturii care deține un loc de frunte între activitățile agricole ale regiunii; în timp de *treapta depresionară și lunca Nerei* au o funcționalitate predominant agricolă, bazată pe cultura cerealelor și plantelor furajere.

▪ **limitele complexe.** Au rezultat în urma aplicării mai multor criterii în procesul de regionare care, au avut cel mai mare rol în armonizarea relațiilor dintre toate componentele regiunii, asigurând în final, funcționarea optimă a întregului sistem regional al Țării Almăjului.

În cazul „țărilor”, **criteriile** de delimitare folosite sunt multiple, începând de la cele peisagistice (care se referă la cadrul natural), până la criteriile mentale (care vizează apartenența factorului antropoc la acel spațiu).

În procesul de delimitare a Țării Almăjului a primat *criteriul mental, criteriul identității teritoriale*, a cărui aplicare a avut drept finalitate evidențierea specificității regionale dată de conștiința colectivă a almăjenilor. În acest sens, au fost identificate două tipuri de legături ale omului cu „locul”, cu teritoriul pe care-l ocupă: *o legătură obiectivă* (prin care se înțelege faptul că locuirea acestei regiuni s-a datorat în primul rând, bogățiilor oferite de aceasta spre exploatare) și *o legătură subiectivă* dată de mai multe aspecte: atașamentul față de locul natal, atitudinea de „patriotism local” (într-ajutorarea locuitorilor), sentimentul de siguranță pe care-l oferă trăirea între „ai tăi” etc. (Szczepański, 1972)⁸. Ambele tipuri de legături au fost identificate drept specifice și pentru Țara Almăjului, în urma analizei răspunsurilor la cele 115 chestionare aplicate în timpul investigațiilor de teren în perioada 2007-2009.

⁸ Apud Totelecan G. S., 2003, *Vecinătatea în Munții Apuseni*, Edit. Napoca Star&Argonaut, Cluj-Napoca, p.62.

Țara Almăjului este considerată un *spațiu mental* întrucât locuitorii săi, almăjenii, „vorbesc aceeași limbă, practică aceleași obiceiuri și au aceleași moravuri. Ei își găsesc bucuria în aceleași cântece și jocuri, au aceleași povestiri și legende”⁹. Persoanele din aceeași colectivitate se află în interacțiune unii cu alții, dezvoltarea fiecărui individ depinzând de colectivitatea din care face parte. Colectivitatea sătească a Țării Almăjului este cea păstrătoare de vechi tradiții locale, este întemeiată pe o „anume viziune de viață, pe un anumit stil etnic, care se desprinde din omenia românească”¹⁰.

Ținând seama de categoriile de spații mentale care au fost identificate în România, putem afirma cu certitudine că Țara Almăjului: este integrată în totalitate, *spațiului mental provincial Banat* ale cărui însușiri de bază și le-a atribuit: *mândria și ospitalitatea* locuitorilor, *instinctul de conservare* - mai ales în ceea ce privește tradiția și cultura, *creația* (spiritul creativ) care se plămădește din „influențe insesizabile ale orizontului spațial”¹¹, apoi este un *spațiu mental etnografic* deoarece populația care locuiește în regiune prezintă aceleași trăsături culturale¹² (obiceiuri, tradiții etc.) și, în cele din urmă, este o asociere de *spații mentale habitajonale*¹³. În plus, la nivel intraregional, se conturează câte un spațiu mental habitajonal pentru fiecare localitate în parte care aparține Țării Almăjului, mai ales datorită relațiilor de concurență (materială, spirituală) dintre ele. Astfel, de exemplu, putem vorbi despre spațiul mental habitajonal Bozovici (locuitorii numindu-se bozoviceni), Bănia (băneni), Prigor (Prigoreni) etc., fiecare dintre locuitorii acestei așezări însușindu-și în comportament principalele elemente care definesc localitatea de baștină, și căutând cu tot dinadinsul să nu le înstrăineze. Conturarea imaginii de sine prin raportarea la „celălalt” este de fapt, principalul clișeu care a dus la păstrarea identității almăjanului și la definirea mentalității sale.

Dacă raportarea se face la regiunile cu care Țara Almăjului se învecinează, locuitorii se identifică drept *almăjeni*, prin gândire, grai, comportament, obiceiuri, tradiții, credințe, port etc. Prin acest apelativ, ei îi definesc pe toți locuitorii din „Valea Almăjului”, adică din toate satele cantonate în depresiunea intramontană, de-a lungul Nerei și a afluenților săi. Definirea identității teritoriale a spațiului regional almăjan s-a realizat cu mare ușurință în secolele trecute, deoarece populația de aici părăsea foarte rar limitele acestuia pentru a purcede în spațiile învecinate. Ca și în alte cazuri ale regiunilor de tip „țară”, această situație a început să se schimbe începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea când, dezvoltarea unor noi așezări, creșterea numărului populației, etc., a determinat și deplasări ale forței de muncă în afara limitelor „țării”. Procesul migratoriu s-a realizat însă, în interiorul sistemului regional (cu o amploare mult mai mare, spre polul de atracție al Bozovicului), astfel încât, multe dintre valorile spațiului mental s-au păstrat foarte bine, diferențiindu-se doar mici disparități intraregionale în ceea ce privește intensitatea manifestării lor. Există așadar, destul de multe așezări din Țara Almăjului unde, anumite obiceiuri și tradiții nu se mai păstrează, după cum există și unele în care, cutumele sunt respectate cu sfințenie.

Toate aspectele menționate mai sus susțin și demonstrează înscrierea Țării Almăjului în categoria *spațiilor mentale semînchise*, în primul rând datorită limitelor naturale „trasate” de masivele montane ale Banatului, cât și infrastructurii de transport care a condus treptat spre o oarecare izolare a regiunii. Când facem referire la *izolare*, ne referim mai degrabă la o *izolare geografică* (impusă de relief) sau la una legată de *civilizație* (infrastructură de transport precară), și nu la o *izolare psihosocială* (despre care putem vorbi mai ales la oraș, unde individul, chiar dacă trăiește într-o aglomerare de oameni, se simte izolat).

Chestionarul utilizat în procesul de delimitare corectă a Țării Almăjului a fost aplicat atât în interiorul sistemului regional (în toate cele șapte comune aparținătoare), cât și în exteriorul acestuia. Media de vârstă a repondenților a fost de 47 ani, iar una dintre consecințele majore ale aplicării sale a fost identificarea în interiorul sistemului regional almăjan, a două tipuri de mentalități: *mentalitatea conservatoare* (înrădăcinată în trecut) și caracterizată prin ponderea mare a populației de peste 60 de ani și *mentalitatea predispusă inovației* (unde tinerii dețin o pondere însemnată).

Conservatorismul, este în general una dintre caracteristicile regiunilor de tip „țară” (inclusiv un element de specificitate pentru Țara Almăjului¹⁴), fiind susținut de populația cu studii primare și medii care

⁹ Chelcea S. et. al., 1984, *Psihologia socială în România*, Edit. Academiei R.S.R., București, p.45.

¹⁰ Bernea E., 2006, *Civilizația română sătească*, Edit. Vremea, București., p.13.

¹¹ Grigore I., 1938, *Pe urmele „specificalui” bănățean*, în Revista Institutului Social Banat Crișana, anul VI, nr. 22-23, aprilie-septembrie, p.37.

¹² Cultura populară „desemnează o realitate socială specifică ce corespunde unui sistem de valori și credințe, de la care se constituie un ansamblu de practici sociale și cunoașteri împărtășite” (Abric J. C., 1996, *Exclusion sociale, insertion et prévention*, Edit. Erès, France, p.64) de colectivitatea almăjană.

¹³ Toți subiecții care au fost chestionați sau intervievați pot fi considerați „almăjeni”, fie pentru că s-au născut și au trăit aici, fie pentru că drumul vieții i-a purtat spre acest spațiu, optând să rămână în Țara Almăjului.

¹⁴ Conservatorismul i-a caracterizat dintotdeauna pe almăjeni, aspectul fiind evidențiat și în diferite momente din trecutul lor istoric, mai ales după militarizarea satelor. „Însăși cei mai de seamă exponenți ai Curții de la Viena au recunoscut că românii bănățeni din granița militară țin foarte mult la trecutul lor istoric, la tradiția moștenită de la străbuni pe care o cultivă și o dezvoltă, fapt pentru care ei au fost cotați ca și conservatori, nereceptivi la nou pentru că

a reprezentat 63,47% din ponderea celor chestionați. Considerăm că acest aspect este benefic pe de o parte, deoarece contribuie la păstrarea obiceiurilor și tradițiilor, dar pe de altă parte, poate avea și repercusiuni negative asupra sistemului regional prin stagnarea evolutivă a acestuia.

Un alt aspect pe care l-am observat în urma aplicării chestionarului, a fost cel care reliefează apartenența omului la pământul natal, înstrăinarea locului de baștină fiind un aspect de neimaginat pentru almăjeni. Sunt „legați de glie”, iar părăsirea locului în care s-au născut, ori purcederea dincolo de limitele a ceea ce ei numesc „Țara Almăjului” sau „Valea Almăjului”, ar reprezenta pentru mulți, pierderea identității culturale de care sunt atât de mândrii.

Identitatea de „almăjeni” pe care și-o autoînșușesc în proporție de 100%, reprezintă pentru locuitorii regiunii, „un titlu de noblete”, o mândrie. Principalele atribute prin care se deosebesc de „vecinii” lor *crăinenți* sunt: *graiul (limba)*, *portul (referindu-se aici la portul popular) – unii amintind și dansurile populare; obiceiurile și/sau tradițiile, atitudinea și comportamentul.*

În aceste afirmații recunoaștem de fapt câțiva dintre principalii factori care asigură unitatea colectivității, mai ales când este vorba despre una rurală, după cum este și cazul Țării Almăjului. Acești factori au fost prezentați de către Marica în 2004 ca fiind: relațiile de rudenie, mariajul – ca factor de înrudire între săteni, atașamentul față de aceeași instituție socială, apropierea teritorială (vecinătatea)¹⁵, viața și experiența comună, asemănarea credințelor, obiceiurilor și tradițiilor.

Dacă vom compara calitățile și defectele autoasumate ale almăjenilor, vom constata câteva aspecte: accentul pus pe trăsăturile morale în șirul autoidentificărilor și mai puțin pe caracteristicile fizice, reticența populației de a evidenția aspectele negative și mândria de a sugera aspectele pozitive, mai ales pentru că „mândria locală este o conștiință a valorii bănațene”¹⁶. Cei chestionați, au prezentat în mai mult de 38,26% dintre cazuri, două sau mai multe aspecte pozitive care le conturează identitatea, pe când doar 4,34% dintre ei au menționat și un al doilea defect. Majoritatea dintre cei care au oferit un răspuns, s-au rezumat la prezentarea unui singur aspect negativ. Multe dintre ele sunt văzute și ca defecte dar și drept calități. Un exemplu în acest sens poate fi considerată *mândria*, care este văzută mai degrabă ca defect al populației (22,6%) decât ca atuu (6,08%) al acesteia.

Construirea unei imagini de sine pozitive evidențiază pentru almăjeni și alte caracteristici pe care le-am putut identifica noi cu ușurință: încrederea în forțele proprii, optimismul de a-i ajunge pe ceilalți din urmă etc., multe avându-și originea în istorie.

Când, în abordarea analitică a sistemului regional almăjan, facem referire la „ceilalți”, vorbim atât despre un „celălalt etnic”, cât și despre un „celălalt regional”.

„*Celălalt etnic*” este reprezentat în Țara Almăjului de minoritatea cehă, colonizată aici în secolul al XIX-lea, care formează în proporție de 100%, populația localității Ravensca. Aceasta a fost analizată și considerată de noi, drept *enclavă a sistemului regional almăjan*, datorită a trei factori importanți: izolarea, etnia, reliegia. Cercetările de teren au evidențiat câteva elemente de specificitate care-i conferă identitatea: denumirea autoasumată este cea de „pemi”, aceeași denumire fiindu-le atribuită și de către almăjeni; asemănarea calităților și defectelor care a asigurat una dintre cele mai tipice interferențe culturale; conturarea unor elemente particulare ale portului popular, limbii, obiceiurilor și tradițiilor, arhitecturii caselor țărănești; legătura omului cu „locul” (pământul) etc.

„*Celălalt regional*” se referă la „vecinii” almăjenilor din microregiunea Craina. Investigațiile întreprinse în câteva localități crăinente (Pârvoava, Lăpușnicel și Șumița) au reliefat elementele de diferențiere între aceștia și almăjeni, înlesnind astfel, procesul de stabilire corectă a limitei răsăritene a Țării Almăjului.

Cultura populară a almăjenilor poate fi reflectată atât printr-o serie de valori materiale cât și spirituale, fiind considerată o „cultură de rând” a oamenilor simpli.

Din rândul *valorilor materiale* care individualizează Țara Almăjului ca regiune geografică amintim:

- *casa (locuința) și gospodăria țărănească* ce demonstrează: extinderea ariei de locuire dinspre zona montană spre depresiune; reflectarea sistemului ocupațional cu dublu caracter – creșterea animalelor și cultura plantelor; legătura dintre materia primă și caracteristicile constructive ale caselor; treapta de dezvoltare socială a comunității almăjene; diferențierile intraregionale privind tipologia caselor (modernitatea arhitecturii descrește în conformitate cu mărimea, poziția geografică și gradul de dezvoltare economică a fiecărei așezări).

- *monumentele de arhitectură și tehnică populară* (bisericele și instalațiile tehnice țărănești – pivele și ștezele, joagărele, alambicurile, presele de ulei, cuptoarele pentru fructe, morile cu ciutură) evidențiază întrepătrunderi de influențe cu regiunile învecinate.

se opuneau la introducerea unor orânduiești ce contraveneau cu obiceiurile locului” (Groza L., 1977, *Arhitectura caselor grănicerești*, în Studii și comunicări de Etnografie-Istorie, II, Caransebeș, p.50).

¹⁵ De regulă, în mediul rural, vecinii rămân aceiași, nu se schimbă ca în mediul urban.

¹⁶ Miu-Lerca C., 1938, op.cit., p.20.

▪ *activitățile economice tradiționale* care au impus regiunii, adoptarea unui profil economic predominant agricol.

Și *valorile spirituale* și-au adus un aport însemnat în conturarea culturii almăjene. Importante sub acest aspect sunt:

▪ *datinile (tradițiile) și obiceiurile* care reprezintă emblema după care un spațiu poate fi identificat. În urma investigațiilor de teren din perioada 2007-2009, am constatat faptul că o bună parte dintre obiceiurile tradiționale almăjene nu se mai păstrează în prezent, altele reducându-și aria de răspândire doar la nivelul unor sate aparținătoare sistemului regional. Totodată, la nivel interregional, am constatat o conservare mult mai accentuată a păstrării obiceiurilor și tradițiilor, în comparație cu regiunile sau microregiunile înconjurătoare unde modernismul și-a pus amprenta mult mai repede asupra comunităților locale. În ceea ce privește situația intraregională, este evidentă păstrarea obiceiurilor într-un număr mult mai mare la comunele unde viața rurală (cu toate elementele care o definesc) poate fi considerată încă un element de identitate, la comunele și satele mai izolate, pe când proporția acestor obiceiuri și tradiții scade, până la dispariție aproape totală în cazul comunelor mai dezvoltate sau localizate în apropierea unei căi de comunicație care să faciliteze accesul spre „exterior”, spre regiunile învecinate (este cazul comunei Bozovici și a tuturor satelor aparținătoare).

▪ *portul popular, cântecul și dansul* definesc Țara Almăjului drept o regiune omogenă, diferențele intraregionale fiind minore în comparație cu alte regiuni de tip „țară” din România. 57,39% din cele 115 persoane chestionate mai obișnuiesc să îmbrace costumul popular (cu ocazia sărbătorilor mari sau la nunți).

În procesul de delimitare a Țării Almăjului, un rol important l-a avut și evoluția istorică, respectiv *criteriul politico-administrativ*. Este important să menționăm faptul că evoluția istorică a Țării Almăjului a urmat același curs cu evoluția istorică a regiunii în care este localizată, Banatul. Astfel, fiecare eveniment istoric care a avut loc în Banat, a avut repercusiuni și asupra Țării Almăjului, mai ales în ceea ce privește configurația spațială pe care acest teritoriu a dobândit-o în diferite epoci (Tabel 1).

Tabel 1. Evoluția istorică a limitelor politico-administrative ale Țării Almăjului

Perioada istorică	anul/secolul	Unitatea politico-administrativă de care aparținea Almăjul/forma sa de organizare politico-administrativă
Daco-romană (sec. I î.Hr.-sec. VI d.Hr.)	118 d.Hr. (împăratul Hadrian)	Dacia Superior
	161-180 d.Hr. (împăratul Marcus Aurelius)	Dacia Apulensis
Evl Mediu	sec. X d.Hr.	Voievodatul lui Glad
	1165 d.Hr.	Comitatul Cenad
	1233 d. Hr.	Banatul de Severin cu centrul la Turnu Severin și apoi la Caransebeș
	sec. XIV d.Hr.	Apare în documente cu denumirea de Districtul „ <i>Halmosd</i> ”, făcând parte din cele 8 districte privilegiate ale Banatului de Severin
	sec. XVI d.Hr.	Districtul Almăj era zonă de graniță a Principatului autonom al Transilvaniei
	sec. XVII d.Hr.	Almăjul aparține când Comitatului Severin, când Pașalâcului Timișoarei.
	1690-1700	Este menționat Districtul „ <i>Halmas</i> ” format din 14 așezări.
Stăpânirea Imperiului Habsburgic (1718-1773)	1718-1720	Districtul „ <i>Allmasch</i> ”
	1720-1773	Cercul Almăj („ <i>Allmasch</i> ”) cu centrul la Bozovici (<i>Boschoviz</i>), aparținător Districtului Orșovei
Perioada militarizării satelor almăjene (1773-1867)	1773	Almăjul făcea parte din regimentul de graniță româno-ilir sau valaho-ilir, fiind organizat în două companii – la Bozovici și Prigor.
	1845	Almăjul făcea parte din același regiment de graniță, fiind organizat în trei companii – la Bozovici, Prigor și Dalboșeț.
Stăpânirea Austro-Ungară (1867-1916)	1872-1880	Demilitarizarea, desființarea regimentului grăniceresc și intrarea Almăjului sub administrația Comitatului Severin cu centrul la Caransebeș, sub denumirea de „pretură”.
	1880	Formarea Comitatului Caraș-Severin cu reședința la Lugoj, de care aparținea și Cercul Almăj.
Perioada interbelică	1919	Almăjul făcea parte din Județul Caraș-Severin, Plasa Bozovici.
	1925	Almăjul făcea parte din Județul Caraș, Plasa Bozovici.
	1929-1931	Almăjul aparținea Directoratului Ministerial de la Timișoara.
	1938-1940	Almăjul aparținea Ținutului Timiș, cu reședința la Timișoara,

		Plasa Bozovici.
Perioada celui de-al doilea Război Mondial	1939-1945	Județul Caraș, Plasa Bozovici – fiind format din 14 comune.
Perioada regimului socialist (1945-1989)	1950-1952	Raionul Almaș (Almăj) aparține Regiunii Severin cu centrul la Caransebeș. Reședința Almăjului a fost mutată de la Bozovici la Mehadia.
	1952-1956	Raionul Almaș (Almăj) aparține Regiunii Timișoara.
	1956	Raionul Almaș este împărțit în: Raionul Bozovici (cu centrul la Bozovici) și Raionul Orșova (cu centrul la Orșova).
Perioada postsocialistă (1989-prezent)		Țara Almăjului aparține regiunii Banat, județului Caraș-Severin și cuprinde teritoriul administrativ a șapte comune: Bănia, Bozovici, Dalboșeț, Eftimie Murgu, Lăpușnicu Mare, Prigor și Șopotu Nou.

Criteriul peisagistic deține și el un rol important în procesul de regionare. În Țara Almăjului, fiind vorba despre un sistem regional pur rural, peisajul a avut un rol echilibrat în procesul delimitării sale, datorită dependenței funcționale a acestuia față de particularitățile naturii locului. Totuși, sistemul regional almăjan se definește printr-un aspect peisagistic distinct, impus de câteva elemente:

- dominația spațiilor forestiere și a celor ocupate de culturi agricole, pășuni și fânețe în alternanță cu vetre de localități în totalitate rurale;
- adaptarea vetrei localităților la peisaj, atât în ceea ce privește structura și textura (predomină cele risipite în treapta montană a sistemului și cele adunate și liniare în vatra depresiunii), cât și mărimea (majoritatea aparțin categoriei mici și mijlocii) ori funcționalitatea (predominant agricolă);
- slaba dezvoltare a infrastructurii de transport și comunicație;
- nivelul de calitate a vieții nu foarte ridicat, ceea ce se reflectă distinct în peisaj, prin comportament, grai, ținută vestimentară, grad de instruire etc.;
- modul de viață detașat, total diferit de cel urban, subordonat ciclicității și legilor naturale;
- este un spațiu de conservare, regenerare și păstrare a peisajelor pentru nevoi turistice, culturale și spirituale etc.

Un ultim criteriu la care am apelat în procesul de delimitare a Țării Almăjului este criteriul funcțional. Pe baza acestui criteriu, am evidențiat câteva particularități pentru sistemul regional almăjan. Astfel, Țara Almăjului este o *regiune funcțională polarizată*, chiar dacă în limitele sale actuale, nu este altceva decât un subsistem al unui sistem natural și istoric mai amplu (adică Banatul).

În al doilea rând, actualul *model administrativ-teritorial* pe care l-a adoptat Țara Almăjului s-a creat pe fondul unui vechi conservatorism de aceeași natură, aspect ce a permis conturarea unei culturi populare specifice, coroborată cu mentalitatea almăjanului, mentalitate ce a impus evidențierea anumitor elemente de identitate teritorială, reflectate prin modul de organizare a gospodăriei, al satului, al teritoriului exploatat etc.

Premisele și totodată, consecințele procesului de organizare a spațiului în Țara Almăjului, sunt reflectate și de *funcțiile economice* pe care le-a avut și pe care continuă să le îndeplinească și în prezent sistemul regional. Drept urmare, funcționalitatea sa de bază este cea agro-pastorală și industrială (exploatarea lemnului), elemente care pot reprezenta alternative ale dezvoltării sale economice, pe viitor fiind activitățile legate de economia lemnului și valorificarea turistică a potențialului bogat de care dispune regiunea.

Toate aspectele menționate conduc spre concluzia potrivit căreia, indicatorul cel mai important în procesul de organizare spațială a regiunii studiate și chiar în cel de regionare, este cel de funcționalitate optimă a sistemului.

CAPITOLUL IV COMPONENTA NATURALĂ A SISTEMULUI REGIONAL ȚARA ALMĂJULUI

În introspecția realizată asupra componentei naturale a sistemului regional almăjan, am avut în vedere următoarele elemente: particularitățile suportului fizic (litologia și relieful), particularitățile climatului, cantitatea și calitatea resurselor (hidrice, de sol, biogeografice, turistice) – toate acestea constituind elemente necesare în procesul locuirii și dezvoltării teritoriului.

Configurația actuală a reliefului Țării Almăjului (cu cele trei trepte caracteristice – treapta montană, piemontană și depresiunea propriu-zisă) reprezintă rezultatul unei evoluții îndelungate în care mișcările tectonice au imprimat reliefului anumite particularități. Începuturile formării treptei montane a sistemului regional almăjan, corespund epocii precarpatice, iar desfășurarea procesului de-a lungul mai

multor perioade și ere geologice a avut consecințe multiple: apariția unui sistem de falii (în nordul și estul Depresiunii Bozovici); sculptarea suprafețelor de nivelare (identificate și denumite de geograful francez, Emm. de Martonne în anul 1924); producerea unor scufundări rupturale sau subsidente care au creat Depresiunea tectonică a Almăjului; definitivarea Piemontului Bozovici începând cu pliocenul superior; adâncirea pe verticală a râului Nera și a afluenților săi în etapa cuaternară, având ca rezultat formarea sistemului celor șapte nivele de terase (de la 2-3 m altitudine – lunca, până la 110 m, terasa a șaptea). Totodată, evoluția paleogeografică a avut consecințe și asupra definitivării tipurilor de structuri geologice, nuanțate la nivelul fiecărei trepte de relief, de la rocile dure, cristaline din zona montană înaltă, până la cele moi, sedimentare din vatra depresiunii. Fundamentul unităților de relief care alcătuiesc sistemul regional analizat, aparține la două grupe tectonice distincte: Autohtonul Danubian și Pânza Getică.

Mozaicul petrografic a reprezentat, pentru sistemul regional almăjan, un element de favorabilitate prin potențialul economic pe care l-a impus. Este vorba despre o gamă variată a resurselor de subsol (minereu de fier, aur, lignit, azbest etc.) care, în trecut, au constituit unul dintre factorii primordiali în popularea regiunii, prin atragerea forței de muncă din afara sistemului în vederea exploatării lor. În prezent însă, cea mai mare parte a acestor exploatări a fost stopată, datorită nerentabilității și costului ridicat de exploatare, excepția reprezentând-o în principal rocile de construcție. La toate acestea se adaugă și tipurile genetice de relief diversificate (structural-tabular, monoclinal, cutat, tip bloc-faliat; carstic; dezvoltat pe conglomerate și fluviatil) cu impact asupra diversificării economice și peisagistice a sistemului regional.

Regionarea morfogeografică a reliefului Țării Almăjului este reprezentată de mai multe unități și subunități aparținătoare Munților Banatului. Este vorba despre: Munții Semenic (sectorul sudic), Munții Aninei (sectorul sud – sud-estic), Munții Locvei (sectorul estic, Platoul Cărbunari), Munții Almăjului (sectorul nordic), Piemontul Bozovici, Depresiunea Bozovici cu sectorul de culmi și sectorul de terase și Dealurile Țărovei.

Unul dintre factorii cei mai relevanți în procesul de înțelegere a genezei și evoluției sistemului regional almăjan, l-a avut și analiza aspectelor morfometrice ale reliefului. Aceste elemente cantitative au stat la baza unei aprecieri calitative, exercitându-și o influență deosebită atât asupra elementelor mediului înconjurător, cât și asupra activităților umane de valorificare a spațiului geografic. Câteva dintre elementele de particularitate identificate pentru sistemul regional almăjan ar fi următoarele:

♦ *hipsometria* indică prezența unor trepte de relief cu altitudini care variază de la 200-400 m (la nivelul depresiunii propriu-zise) până la 1437 m (altitudinea maximă din sistemul regional almăjan, înregistrată în vârful Piatra Nedeei din Masivul Semenic). Analizând și ponderea repartiției fiecărei trepte de relief, am identificat un relativ echilibru între cele trei etaje majore care formează componenta de susținere a întregului sistem regional. Așadar, depresiunea propriu-zisă (sub 400 m altitudine) reprezintă 33,7% din suprafața regiunii, etajul dealurilor și piemontului (400 - 750-800 m altitudine) deține ponderea cea mai mare, respectiv 35,6%, iar suprafața cea mai restrânsă (30,66%) aparține treptei înalte a reliefului (masivelor montane).

♦ *densitatea fragmentării reliefului* evidențiază discontinuitatea suprafețelor morfologice, consecință a acțiunii factorilor exogeni (a apelor curgătoare). În Țara Almăjului, cele mai mici valori ale densității fragmentării orizontale (sub 1 km/km²) corespund depresiunii Bozovici, teraselor inferioare ale Nerei și afluenților săi, precum și ariilor interfluviale colinare din depresiune (deținând și ponderea cea mai mare din total – 56,21%, pe când cele mai mari valori (peste 3 km/km²) se înregistrează pe cursul mijlociu al afluenților Nerei (suprapus altitudinal treptei piemontane și mai ales montane și deținând doar 0,04% din totalul de 1144 km²). Cu alte cuvinte, cele mai mari valori ale densității fragmentării reliefului se întâlnesc acolo unde se află punctele de concentrare maximă a rețelei hidrografice.

♦ *adâncimea fragmentării reliefului* reflectă stadiul de evoluție al acestuia și depinde de riscul de declanșare al unor procese geomorfologice actuale. Cele mai mici valori înregistrate în Țara Almăjului sunt sub 100 m/km², corespunzătoare vetei joase a Depresiunii Bozovici. Ponderea cea mai mare o dețin valorile cuprinse între 200 și 400 m/km² care acoperă mai mult de jumătate din suprafața sistemului regional almăjan (respectiv 54,47%), în timp ce valoarea maximă înregistrată a fost de 465 m/km², corespunzătoare reliefului de cuate al piemontului și abrupturilor montane.

♦ *declivitatea* ajută la identificarea stadiului la care a ajuns relieful în procesul său evolutiv și la posibilitățile de utilizare antropică a terenurilor, începând cu valorificarea lor agricolă, cu dezvoltarea infrastructurii de transport și finalizând cu favorabilitatea sau restrictivitatea pe care o impune în dezvoltarea sistemului de așezări. În sistemul regional almăjan, ponderea cea mai mare (39,74%) o dețin terenurilor cu pantă redusă și moderată (2-5 grade), urmate îndeaproape (39,74%) de terenurile înclinate (5-15 grade), ceea ce se constituie ca un atuu pentru regiune.

♦ *expoziția versanților* evidențiază pentru Țara Almăjului, ponderea cea mai mare a versanților cu expoziție V și SV (adică cei semiînșoriți și înșoriți) care însumează 29,42% din total, ceea ce reprezintă un element de favorabilitate în conturarea și evoluția sistemului teritorial almăjan.

Treptele de relief care alcătuiesc sistemul regional almăjan au determinat în evoluția regiunii, impunerea unor limite, începând cu *limitele propriu-zise ale Țării Almăjului* (care urmăresc linia celor mai mari înălțimi din Munții Almăjului, Semenicultui, Aninei și parțial Locvei), până la anumite *limite privind utilizarea terenului* (culturi agricole în zona de luncă și terasele inferioare, pășuni și fânețe în zona piemontană și terasele superioare, creșterea animalelor în zona montană și piemontană), precum și *delimitarea spațiului construit de cel neconstruit* (cea mai mare parte a așezărilor fiind situate de-a lungul văii Nerei și pe terase).

Totodată relieful influențează și celelalte elemente ale componentei naturale prin: climatul de adăpost favorabil pentru sistem, regimul de scurgere și orientarea a rețelei hidrografice, etajarea biogeografică și condiționarea procesului de pedogeneză. Există totodată și o legătură strânsă între treptele de relief, vatra depresiunii preluând de la treapta montană mai multe elemente (resursele hidrice, tipul de climat etc.).

Relieful, și mai ales spațiul montan, a impus și o diversitate a procesului de umanizare, influențând ecosistemele umane prin aspectele morfometrice care-l definesc¹⁷. Astfel, procesul de umanizare a depășit limitele depresiunii datorită potențialului de valorificare oferit de relief, în vederea organizării așezărilor și posibilităților de practicare a diferitelor activități economice. Pentru Țara Almăjului, suprafețele dezvoltate pe un fundament cristalin și caracterizate prin valori reduse ale energiei reliefului și fragmentării acestuia, s-au conturat ca arii de favorabilitate pentru procesul de locuire și valorificare economică, în timp ce suprafețele fragmentate, cu suport geologic instabil și procese geomorfologice active, dispun de un grad de favorabilitate foarte redus. În consecință, relieful dispune de un potențial geoeconomic bogat care a impus Țării Almăjului o economie de tip montan, bazată pe agricultură și industrie tipică.

Rolul de adăpost al masivelor montane este reliefat nu doar de crearea condițiilor favorabile pentru locuire și de continuitatea populației majoritar românești, ci și acela de „spațiu generator de ethos”¹⁸, adică de conservare a etnoculturii, reflectată prin două aspecte: caracterul etnospiritual (manifestat prin port popular, cântece, dansuri etc.) și caracterul etnoproductiv (păstrarea meșteșugurilor și îndeletnicirilor tradiționale).

În ceea ce privește componenta climatică a sistemului regional almăjan, teritoriul său aparține *climatului temperat-continental moderat, subtipurii bănățean* cu frecvente *influențe submediteraneene*. Pentru a surprinde aspectele de particularitate ale Țării Almăjului, am analizat elementele climatice cu ajutorul datelor meteorologice înregistrate la stațiile meteo Bozovici (256 m altitudine), Semenice (1432 m) – pentru interiorul regiunii – și Caransebeș, Oravița, Berzasca, postul pluviometric Anina – pentru exteriorul sistemului regional. Am identificat astfel anumite diferențieri climatice regionale prin surprinderea tuturor tipurilor de topoclimate complexe și elementare cu particularitățile lor. Este vorba de topoclimatul de munte (cu subtipurile culmilor montane, versanților și depresiunii propriu-zise), topoclimatul de dealuri înalte (specific Piemontului Bozovici), cel al văilor și luncii Nerei, precum și topoclimatul impus de suprafețele calcaroase. Gradul de favorabilitate maximă pentru sistem l-a constituit topoclimatul depresiunii și luncii Nerei, benefic locuirii și practicării activităților agricole (în vatra depresiunii am identificat durata sezonului de vegetație al plantelor de aproximativ 280 zile, în comparație cu cel de 227 zile din zona montană a regiunii).

Pe de altă parte, fenomenele climatice cu rol restrictiv în sistem, nu prezintă valori deosebite în ceea ce privește frecvența sau intensitatea, cea mai mare parte a lor fiind impredictibile, sau predictibile pe o perioadă scurtă de timp. Dintre acestea, probabilitatea cea mai mare de producere o au: *inversiunile termice, ploile torențiale și grindina*.

În literatura de specialitate, Țara Almăjului este cunoscută și sub numele de *Țara Nerei*, datorită faptului că întreaga suprafață a regiunii se grefează pe bazinul hidrografic al Nerei și al afluenților săi. Adâncimea medie a nivelului freatic este cuprinsă între 2 și 5 m, în timp ce unitățile lacustre sunt puține. Există trei lacuri antropice (Gura Golâmbului, Tăria, Poneasca) și două lacuri de natură crio-nivală în Masivul Semenice (Băile Mari și Băile Mici ale Vulturilor). Întregul bazin hidrografic al Nerei se înscrie în tipul de regim carpatic vestic, ale cărui particularități le-am evidențiat în urma analizării datelor înregistrate la cele 6 posturi hidrometrice existente aici (Pătaș, Prigor, Bozovici, Dalboșeț în interiorul sistemului regional și Sasca Montană, Naidăș, în exteriorul regiunii).

Componenta hidrică a funcționat ca element de favorabilitate în conturarea sistemului regional prin mai multe aspecte: alimentarea cu apă potabilă (aspect care a favorizat popularea regiunii și coborârea populației din zona montană spre vatra depresiunii); oferirea resurselor de hrană prin fauna pișcolă valorificată astăzi în cadrul păstrăvăriei Miniș; utilizarea economică prin instalațiile tehnice țărănești care funcționează pe baza forței hidraulice; funcția turistică valorificată prin prezența izbucurilor, cascadeelor, lacurilor etc.

¹⁷ Matei Elena, 2007, *Ecosistemele umane. O abordare din perspectivă geografică*, Edit. Universitară, București, p.17-18.

¹⁸ Ibidem, p.108.

Pe de altă parte, *riscurile hidrologice* (inundațiile) și *impactul factorului antropic* prin poluare, reprezintă principalele aspecte problematice care pot influența evoluția sistemului.

Regionarea biogeografică este impusă în primul rând de factorul orografic, predominante fiind pădurile de fag (*Fagus sylvatica*) în zona montană, pășunile și fânețele în zona piemontană și terenurile agricole în vatra depresiunii. Raportul dintre componenta umană și cea vegetală s-a modificat în decursul timpului, într-o manieră asemănătoare cu cea a reliefului. Astfel, în trecutul istoric, la fel ca relieful și vegetația (mai ales cea forestieră care este predominantă) a jucat rol de adăpost al populației, ulterior fiind sursa de furnizare a lemnului ca materie primă utilizată în construirea locuințelor, pentru încălzit și mai apoi pentru valorificarea sa din punct de vedere economic. Putem afirma cu certitudine că populația almăjană își are existența legată de resursele forestiere, pădurea fiind una dintre componentele vegetale care asigură relații de interdependență cu toate componentele sistemului.

Diferitele combinații ale factorilor naturali sunt sintetizate cel mai bine de soluri. Studiarea tipologiei variate a acestora a evidențiat pentru sistemul regional almăjan, o răspândire mare a solurilor cu fertilitate medie pentru arabil, dar bună pentru pășuni, fânețe și pomi fructiferi. Cea mai mare parte a tipurilor de sol întâlnite aici, necesită îmbunătățiri pentru sporirea fertilității care este diminuată de o serie de factori restrictivi: neuniformitatea terenurilor, acoperirea lor cu stânci etc.

CAPITOLUL V COMPONENTA GEODEMOGRAFICĂ ȘI DE HABITAT

Numeroasele descoperiri arheologice au scos la iveală urme care dovedesc locuirea teritoriului almăjan încă din cele mai vechi timpuri. În prezent, populația regiunii este de 15.496 locuitori (4,65% din populația județului Caraș-Severin). Analiza evoluției geodemografice a Țării Almăjului, în perioada 1791-2008, a evidențiat atât perioade de creștere a numărului populației, cât și perioade de regres geodemografic, datorită unor cauze de natură politică, socială, culturală etc. Din acest punct de vedere, comunele sistemului regional almăjan se înscriu în patru categorii:

- comune în care evoluția geodemografică a înregistrat o curbă descendentă discontinuă (1880-2008): Bozovici, Lăpușnicu Mare, Dalboșeț și Eftimie Murgu;
- comune în care evoluția geodemografică a înregistrat o curbă descendentă în perioada 1880-1956, una ascendentă în 1956-1992 și alta descendentă după 2002: Prigor;
- comune în care evoluția geodemografică a înregistrat o curbă descendentă în perioada 1880-1956 și una ascendentă discontinuă după 1956: Bănia;
- comune în care evoluția geodemografică a înregistrat o curbă ascendentă discontinuă în perioada 1791-1956 și una descendentă discontinuă după 1956: Șopotu Nou.

Potențialul de susținere de care populația sistemului poate beneficia și pe care îl poate valorifica în funcție de posibilitățile oferite și de interesele proprii, a fost calculat cu ajutorul unor indicatori precum: densitatea generală, densitatea netă, densitatea fiziologică și densitatea ecologică a populației. Din analizarea lor am constatat faptul că la nivelul întregului sistem regional se remarcă profilul agricol predominant, comunele cu cele mai mari valori ale densității generale a populației, înregistrând și cele mai mari valori ale densității nete și fiziologice, ceea ce relevă un foarte mare grad al presiunii umane asupra spațiului. Pe de altă parte, valorile scăzute ale densității generale, nete, fiziologice și ecologice a populației, cum este cazul comunei Bănia și apoi Prigor, evidențiază potențialul ridicat de resurse de care dispune comuna, care sunt insuficient valorificate datorită fenomenului de scădere și îmbătrânire geodemografică, dar care ar putea satisface nevoile populației în condițiile unei creșteri geodemografice.

Sporul natural cu cele două componente ale sale, natalitatea și mortalitatea, au determinat un bilanț natural negativ pentru Țara Almăjului, în timp de sporul migratoriu (care în multe comune are valori pozitive) s-a constituit ca un atuu pentru regiune în perspectiva dezvoltării sale în viitor.

Pentru a completa tabloul informațiilor despre componenta geodemografică a sistemului regional almăjan, am analizat și structura populației după diferite criterii. Realizarea piramidei vârstelor pe sexe a evidențiat câteva aspecte:

- evoluția populației almăjene nu cunoaște modificări majore în ultimii ani, nici la nivelul grupelor de vârstă și nici pe sexe (se detașează net din punct de vedere numeric, populația feminină);
- baza piramidei este destul de slab reprezentată, consecință a natalității scăzute după legalizarea avorturilor, schimbarea mentalității populației și adoptarea „modelului familial de tip bănățean” (cu un singur copil);
- se remarcă și o creștere a grupei vârstnicilor, precum și o menținere la aproximativ aceeași tendință de creștere a populației adulte, aspecte care sugerează din nou tendința de îmbătrânire a populației;

Din cele prezentate, considerăm a nu fi eronată afirmația potrivit căreia, multe fenomene constatate la nivelul sistemului regional Țara Almăjului se pot constitui în adevărate *riscuri geodemografice*. Calcularea unor indicatori precum: rata de dependență demografică, rata de îmbătrânire demografică,

presiunea populației tinere și a populației vârstnice, sunt doar câțiva dintre indicatorii care susțin afirmația de mai sus.

Totodată, structurile etnică, lingvistică și religioasă reflectă istoria zbuciumată prin care a trecut Almăjul, evidențiind pentru regiune, particularitatea de bază a unei entități teritoriale de tip „țară”. Este vorba despre proporția de peste 90% a populației românești, vorbitoare de limba română, de religie ortodoxă, pe care o deține fiecare așezare almăjană. Singura excepție o reprezintă satul Ravensca, enclavă a Țării Almăjului sub aspect etnic, lingvistic, religios, cultural etc. Despre o structură pe medii a populației nu putem vorbi, regiunea fiind 100% rurală. În schimb, abordarea structurii socio-profesionale a presupus trei aspecte:

- analiza *ratelor de activitate ale populației (rata generală de activitate* care evidențiază o scădere continuă la nivelul regiunii, o dată cu trecerea la economia de piață și *rata șomajului* care înregistrează o creștere vizibilă);

- analiza *structurii profesionale a populației active* (evidențiază profilul predominant agricol al Țării Almăjului);

- analiza *nivelului de instruire a populației* (evidențiază gradul de pregătire mediu al populației almăjene, explicat și prin angrenarea mare a locuitorilor în agricultură).

Totalitatea așezărilor din cadrul acestei regiuni între care s-au stabilit relații de interdependență formează sistemul de așezări al Țării Almăjului, un sistem de așezări pur rural¹⁹, caracterizat prin două trăsături esențiale: **ierarhia** și **centralitatea**. Ruralitatea sistemului regional almăjan este dovedită de structura sa care cuprinde: un singur sat cu funcții intercomunale, câteva sate cu funcții de reședință de comună și, alte câteva sate mai mici și cătune, toate structurate ierarhic și caracterizate prin relații de interdependență unele cu altele.

În vârful piramidei se află satul cel mai dezvoltat din cadrul sistemului regional, cel care îndeplinește funcții intercomunale și care este cel mai mare din punct de vedere al numărului populației, mărimea așezărilor scăzând spre periferia sistemului conform cu regula distribuției potențialului demografic.

Structura ierarhică pe care o îndeplinește sistemul rural al Țării Almăjului, este următoarea: la baza sistemului se află *cătunul* (așezare permanentă, cu populație redusă din punct de vedere numeric: Poneasca, Valea Minișului, Bârz, Boina, Boinița, Reșița Mică, Prislop, Driștie, Valea Răchitei, Răchita, Valea Roșie, Urcu, Poienile Boinei și Cârșa Roșie), pe nivelele următoare situându-se *satul* (Gârbovăț, Prilipeț, Șopotu Vechi, Moceriș, Borlovenii Noi, Borlovenii Vechi, Pătaș, Putna, Ravensca, Stancilova), apoi *satul reședință de comună* (Bănia, Dalboșeț, Eftimie Murgu, Lăpușnicu Mare, Prigor, Șopotu Nou) și *satul cu funcții intercomunale* (Bozovici). Acesta din urmă are rolul de loc central în cadrul sistemului, oferind bunuri și servicii unei arii extinse, pe aproape 1000 km² (Figura 2).

Structura menționată a fost valabilă până în anul 1956 când, cătunele amintite au primit statutul de sate. Acest aspect a condus la dispariția nivelului de bază al sistemului regional almăjan (cătunul) și la restructurarea sa ierarhică prin păstrarea nivelelor reprezentate de: sate, sate cu funcții de reședință de comună și satul cu funcții intercomunale (Bozovici), (Figura 3).

Ordinea în care sunt menționate documentar așezările din Țara Almăjului nu reflectă vechimea mai mare sau mai mică a satelor, ci este determinată de relațiile juridice reglementate de cancelariile Imperiului Austro-Ungar (Tabel 2).

¹⁹ „Așezările rurale trebuie privite drept grupări de locuințe și de oameni ce-și desfășoară activitatea pe un anumit teritoriu și a căror înfățișare se schimbă în funcție de caracterul formației economico-sociale” (Șandru I., Aur N., 2009, *Geografia așezărilor rurale*, Edit. CD Press, București, p.35).

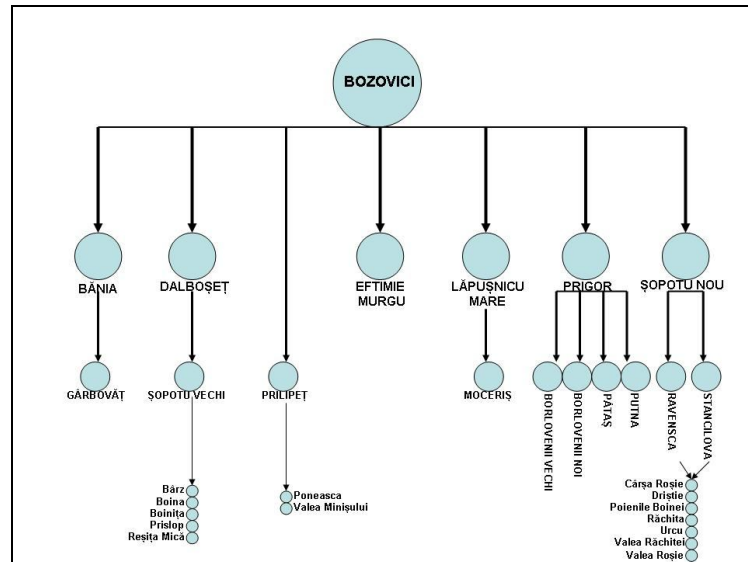

Fig. 2. Structura ierarhică a sistemului rural almăjan, până în anul 1956 (prelucrare după Ianoș I., 2000)

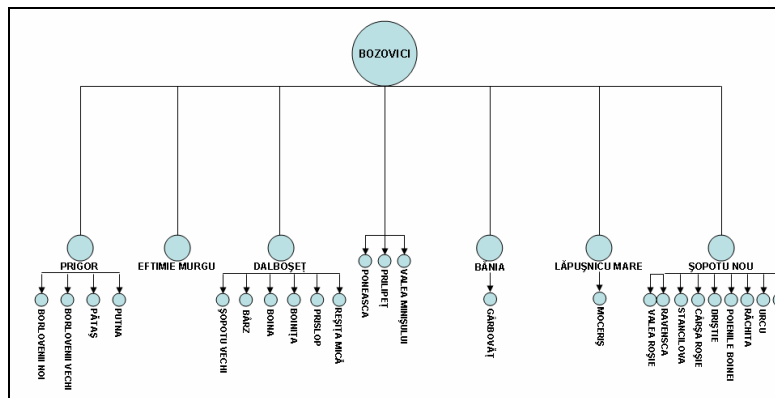

Fig. 3. Structura ierarhică a sistemului rural almăjan, în anul 2009

Tabel 2. Atestarea documentară a așezărilor din Țara Almăjului

Nr. crt.	Localitate	Anul atestării documentare
1.	EFTIMIE MURGU	1410
2.	MOCERIȘ	1439
3.	BOZOVICI	1484
4.	BĂNIA	1484
5.	PRILIPET	1484
6.	LĂPUȘNICU MARE	1540
7.	PRIGOR	1550
8.	PUTNA	1577
9.	DALBOȘET	1603
10.	GĂRBOVĂȚ	1603
11.	PĂTAȘ	1603
12.	ȘOPOTU VECHI	1607
13.	BORLOVENII VECHI	1690
14.	ȘOPOTU NOU	1828
15.	BORLOVENII NOI	1829
16.	RAVENSCA	1858

Sursa: Ghinea Eliza, Ghinea D., 2000, Localitățile din România. Dicționar, Edit. Enciclopedică, București

Cele 31 de așezări ale sistemului regional Țara Almăjului (dintre care 7 sunt reședințe de comună) sunt distribuite în sistem după mai multe criterii: *după mărime* (cele care au o populație de peste 400 locuitori) sunt situate de o parte și de alta a luncii Nerei, urmând linia de contact dintre depresiune și munte, iar cele mai mici sunt amplasate în zona piemontană și montană până la aproape 900 m altitudine; *după activitatea economică* pe care o desfășoară sunt cele din vatra depresiunii care au un profil predominant agricol, bazat pe cultura plantelor și cele situate la peste 500 m altitudine care se bazează pe creșterea animalelor și exploatarea resurselor forestiere; *după caracteristicile morfologice* sunt sate adunate (poligonale, alungite, alungite cu ramificări de-a lungul rețelei hidrografice sau de transport) în depresiune și sate risipite și răsfirate în zona piemontană și montană. În general, frecvența localităților și numărul gospodăriilor este influențat de mai mulți factori: mărimea hotarului comunei; caracteristicile intravilanului; rolul de favorabilitate sau restrictivitate al factorului orografic; poziția geografică față de principalele axe de acces; caracteristicile solului; adâncimea pânzei freatice; caracterul cursului de apă cel mai apropiat; funcția pe care a îndeplinit-o localitatea Bozovici prin târgurile sale în trecut iar în prezent prin rolul de centru polarizator pe care îl deține în sistem, etc.

Repartizarea neuniformă a așezărilor în cadrul sistemului este evidențiată de valoarea medie a densității acestora, de 2,86 așezări/100 km². Suprafața ce revine unei așezări din Țara Almăjului prezintă valori destul de ridicate (34,87 km²/așezare), datorită faptului că suprafața administrativă a fiecărei comune este foarte mare în raport cu numărul de sate care o formează. Distanța medie dintre două sate este de 5,9 km, iar calcularea indicelui de dispersie al așezărilor reflectă vatra compactă a acestora și gradul de risipire sau răsfire specific unui număr redus de sate (Tabel 3).

Tabel 3. Țara Almăjului. Indicatori cantitativi ai distribuției așezărilor²⁰

Comune	Suprafața totală (km ²)	Numărul satelor aparținătoare	Densitatea așezărilor/ 100 km ²	a	d.m.	Id	Pc
Bănia	207,68	2	0,96	103,84	10,19	0,6	2,44
Bozovici	187,77	4	2,13	46,94	6,85	0,78	5,23
Dalboșeț	77,04	7	9,08	11	3,31	2,72	9,93
Eftimie Murgu	99,02	1	1	99,02	9,95	-	-
Lăpușnicu Mare	123,81	2	1,61	61,9	7,86	0,58	2,36
Prigor	301,63	5	1,65	60,32	7,76	3,04	18,24
Șopotu Nou	83,36	10	11,99	8,33	2,88	7,39	21,62
ȚARA ALMĂJULUI	1080,3	31	2,86	34,87	5,9	-	-

Pornind de la toate aceste considerente, în Țara Almăjului am identificat mai multe tipuri de peisaje rurale: în funcție de factorii naturali, Țara Almăjului se înscrie în tipul peisajului rural montan; în raport cu structura factorilor sociali aparține peisajelor rurale cu dinamică socială descendentă și staționară; iar, după criteriul economic, aici au fost identificate două tipuri de peisaje rurale (specifice sectorului primar – comunele Eftimie Murgu, Bănia, Dalboșeț, Lăpușnicu Mare și Șopotu Nou și specifice sectorului secundat – comunele Bozovici și Prigor).

CAPITOLUL V COMPONENTA ECONOMICĂ A ȚĂRII ALMĂJULUI

Sistemul regional almăjan are o *funcționalitate economică agro-pastorală și industrială*, diversificată pe unități și trepte de relief. Agricultură reprezintă coloana vertebrală a întregii structuri economice a sistemului, fiind activitatea de bază a locuitorilor, din cele mai vechi timpuri și până în prezent, indiferent de formele sub care a fost practică: agricultura în țelină (în epoca bronzului), agricultura cu pârloagă (în perioada geto-dacă și daco-romană), agricultura cu ogor (în feudalismul timpuriu), sistemul agricol biennial și triennial (în secolul al XIX-lea), agricultura extensivă (la începutul secolului XX) și agricultura intensivă (în prezent).

Predomină creșterea animalelor în detrimentul culturii plantelor, detașându-se în cadrul acestei ramuri agricole, creșterea ovinelor și bovinelor. În ceea ce privește cultura plantelor, structura fondului funciar și tipologia solurilor a impus dezvoltarea pomiculturii (măr și prun) și abia apoi a culturii cerealelor și a plantelor furajere.

Colectivizarea din timpul regimului socialist a afectat doar 9 localități din Țara Almăjului, datorită terenurilor agricole puțin extinse, consecință a orografiei. Desființarea C.A.P.-urilor a avut numeroase

²⁰ Calcularea lor a fost realizată pe baza datelor statistice obținute de la Direcția Județeană de Statistică Reșița, județul Caraș-Severin.

consecințe: dezorganizarea producției agricole în cadrul unor teritorii cu folosințe optim amplasate, dimensionate și amenajate; neutilizarea factorilor de producție; imposibilitatea utilizării dotărilor tehnice în condiții economice (sistemele de irigare, amenajările antierozionale, etc.).

Faptul că țărănul a devenit proprietar asupra pământului primit, va permite o mai bună organizare a intereselor personale și sociale, în cadrul unor forme de exploatare economice, țărănul devenind un element de stabilitate, de echilibru social. Dezechilibrele majore au apărut prin dispariția unor exploatații în care se putea utiliza tehnica modernă.

Dezvoltarea agriculturii în cadrul sistemului regional Țara Almăjului nu este una dintre cele mai mari, datorită câtorva factori, din rândul cărora amintim:

- desființarea C.A.P.-urilor și privatizarea forțată care a luat populația prin surprindere, aceasta nefiind pregătită de adaptarea la noile transformări;
- investițiile din agricultură sunt insignifiante, în primul rând datorită relativei izolări a regiunii;
- practicarea unei agriculturi cu mijloace învechite, ca urmare a imposibilității utilizării produselor industriale (mașini agricole, tractoare, îngrășăminte speciale, etc.) de către toți agricultorii, consecință a prețurilor ridicate;
- producțiile agricole depind în mare măsură de influența factorilor naturali ce pot acționa cu rol de favorabilitate ori restrictivitate pentru realizarea acestei activități economice în sistem, etc.;

Încercarea de a reduce toate defectele economiei socialiste prin simpla privatizare și trecere la economia de piață, a creat o criză agrară accentuată de ideea revenirii odată cu reconstituirea dreptului de proprietate, la formele tradiționale de exploatare a pământului. Nii proprietari de pământuri, înțelegând efectele desființării C.A.P.-urilor au atribuit o parte din suprafața de pământ dobândită, Societăților Agricole organizate și grupărilor asociative familiale, unde se îndeplineau condiții optime pentru folosirea terenurilor, a amenajărilor și îmbunătățirilor funciare, etc.

Ținând cont de mărimea exploatațiilor agricole, producătorii particulari ar putea fi incluși în următoarele categorii:

- *categoria I* – din care fac parte deținătorii de suprafețe mici și foarte mici de pe care se asigură o parte din produsele necesare pentru gospodăria proprie, fiind lucrat în general de membrii familiei.
- *categoria a II – a* – din care fac parte deținătorii unor suprafețe de teren mai mari, ce le asigură nu numai mijloacele de existență, ci și unele surplusuri pe care producătorii le vor valorifica la piață. De regulă, aceștia nu lucrează în altă parte.
- *categoria a III – a* – cuprinde deținătorii unor suprafețe mai mari, persoane tinere și reprezintă baza producției de piață (Bold, Crăciun, 2001).

Dintre cele trei categorii, prima este cel mai frecvent întâlnită în cadrul sistemului regional Țara Almăjului, populația care lucrează în agricultură deține suprafețe reduse ca întindere iar producția obținută este destinată consumului în familie, pe plan local sau cel mult, valorificată la târgul săptămânal de la Bozovici.

Sectorul secundar al economiei Țării Almăjului se află într-un stadiu incipient de dezvoltare mai ales după anul 1990, datorită inhibării populației pe plan mental, a lipsei mijloacelor financiare pentru investiții, a sistemului legislativ de creditare, impozitare care a avut mai degrabă un rol restrictiv în progresul regiunii.

Industria prelucrătoare este mai bine reprezentată decât industria extractivă. Se remarcă în acest sens: exploatarea și prelucrarea lemnului (masa lemnoasă este valorificată atât pe plan local cât și exportată în străinătate, mai ales în statele arabe); existența unei unități de fabricare a produselor din cauciuc și maselor plastice la Bozovici; industria alimentară cu cea a morăritului și panificației și industria laptelui (fabrica de cașcaval din Prigor). Pentru anul 2000, Comisia județeană a Zonei Montane Caraș-Severin a urmărit crearea unei „Zone a laptelui” în Almăj care să includă toate localitățile aparținătoare celor 7 comune.

Transporturile constituie componenta prin intermediul căreia se realizează schimbul de masă, energie și informație între sistemul teritorial analizat și regiunile din exterior, dar și schimburile intraregionale. Prin intermediul căilor de comunicație se efectuează intrările și ieșirile din sistem și legăturile dintre celulele de bază ale sistemului reprezentate de așezările omenești (Pușcaș, Angelica, 2007). Se adaugă legăturile dintre diverse ramuri și activități economice, precum și cele sociale, prin intermediul transportului de bunuri materiale și persoane.

În cadrul sistemului regional Țara Almăjului, singurele căi de transport existente sunt cele **rutiere**. *Transporturile feroviare* lipsesc cu desăvârșire, distanța centrului polarizator al sistemului, localitatea Bozovici, aflându-se la o distanță de 34 km de gara din Anina, la 46 km de cea din Iablanița, 53 față de Oravița, 70 km față de Reșița și Băile Herculane. Acest aspect constituie unul dintre factorii cu cel mai pronunțat caracter restrictiv în calea dezvoltării regiunii, diminuând intensitatea schimburilor de materie, energie și informație cu celelalte regiuni.

Configurația rețelei de drumuri în Țara Almăjului, dispune de o textură relativ ordonată, impusă de factorii fizico-geografici. Drumurile prezintă accesibilitatea maximă în lunca Nerei și a afluenților acesteia, facilitând legăturile tuturor așezărilor din regiune cu centrul polarizator, Bozovici. Punctul de convergență al rețelei rutiere din cadrul sistemului îl reprezintă localitatea Bozovici, cea mai mare densitate de drumuri fiind înregistrată în partea central-vestică a sistemului.

O alternativă de dezvoltare a sistemului regional almăjan o reprezintă turismul. Acesta presupune existența a doi poli :

► **aria de proveniență a fluxului de turiști** – ce corespunde în primul rând județului pe teritoriul căruia își extinde suprafața această regiune – respectiv Caraș-Severin, - precum și județelor din vecinătate – Timiș și Mehedinți (Figura 162), în timp ce extinderea ariei de proveniență peste hotare nu este foarte mare, rezumându-se la statele din proximitate: Serbia și Ungaria, intensitatea lor diminuându-se tot mai mult dinspre statele din centrul și vestul Europei.

► **aria de destinație a fluxului de turiști** – corespunde suprafețelor administrative a celor 7 comune care alcătuiesc sistemul regional Țara Almăjului (comunele: Bănia, Bozovici, Dalboșeț, Eftimie Murgu, Lăpușnicu Mare, Prigor și Șopotu Nou), comuna cu cel mai mare flux de turiști datorită ofertei turistice bogate fiind Rudăria (Eftimie Murgu).

Între cei doi poli, se stabilesc diferite canale de comunicație (reprezentate de infrastructura turistică) ce pot stimula sau, dimpotrivă, restricționa deplasarea turiștilor, în funcție de gradul lor de modernizare. Din acest punct de vedere, sistemul regional almăjan prezintă o situație foarte deficitară dar care, prin implicarea unor investitori, va putea contribui cu siguranță la revitalizarea unui spațiu mental etnografic bogat în resurse materializate sau nematerializate ale componentei fizico-geografice și umane, și se va putea constitui ca motivație esențială a dezvoltării regiunii prin intermediul turismului. Totodată, mai trebuie precizat și faptul că mărimea, intensitatea și diversitatea fluxurilor turistice, orientarea acestora și eficiența lor economică, depinde de prezența unei oferte turistice cât mai diversificate și cu un grad ridicat de atractivitate.

CAPITOLUL VI CHOROTIPUL REGIONAL AL ȚĂRII ALMĂJULUI. ASPECTE REFERITOARE LA DEZVOLTAREA REGIONALĂ

Pentru a surprinde aspectele de particularitate referitoare la dezvoltarea regională a Țării Almăjului, cât și pentru a evidenția modul în care comunitatea almăjană și-a organizat propriul spațiu, am apelat la aplicarea unei metode moderne de analiză, propuse de geograful francez Roger Brunet, metoda chorematică. Cu ajutorul acestei metode am realizat chorotipul regional al Țării Almăjului.

Ca și în cazul altor regiuni de tip „țară” din România, am identificat integrarea a două modele sintetice de organizare a spațiului:

a) *modelul centripet* – condiționat de existența unui singur centru polarizator cu rol de coordonare a întregului sistem teritorial almăjan. Este vorba despre cea mai mare așezare a acestui sistem pur rural, localitatea Bozovici, poziționată geografic chiar în centrul sistemului. Localitatea orientează convergent principalele fluxuri de materie, energie și informație din regiune, având totodată rol important în menținerea unui echilibru în evoluția și funcționalitatea sistemului.

b) *modelul axial* – condiționat de prezența axelor de dezvoltare, de-a lungul cărora se evidențiază și centrul polarizator intraregional, bineînțeles, de mărime și funcționalități diferite. Așadar, sistemul regional almăjan dispune de o axă de dezvoltare de ordinul I care ocupă partea centrală a regiunii și care este condiționată de aspectele morfohidrografice și ale infrastructurii de transport de-a lungul cărora se desfășoară. Urmează două axe de ordinul II și trei axe de ordinul III și acestea grefate în cea mai mare parte pe rețeaua hidrografică a sistemului sau pe căile de comunicație care leagă periferia de centru.

Discrepanțele legate de dezvoltarea economică și nu numai, au condus la identificarea în cadrul sistemului regional analizat a unor:

- arii de tropism pozitiv (care corespund zonei de influență a localității Bozovici, incluzând și așezările din imediata sa apropiere – în primul rând satul Prilipeț).

- arii de tropism negativ suprapuse părții de sud-vest a sistemului regional (aria polarizată la nivel local de Șopotu Nou) și cele din sudul sistemului regional – corespunzătoare polarizării exercitate de localitățile Bănia și Eftimie Murgu.

- ▪ arii de echilibru corespunzătoare arealelor din imediata proximitate a principalei axe de dezvoltare din cadrul sistemului regional, cât și din aria de influență a centrelor polarizatoare de la nivel regional sau local.

Evidențierea tuturor acestor elemente de specificitate și particularitate privind modul de organizare și valorificare a spațiului geografic conturează sistemul teritorial almăjan ca fiind un sistem cu mai multe

deficiențe decât atuurile datorită izolării geografice, infrastructurii tehnice precare, lipsei transporturilor feroviare și deficienței forței de muncă. Integrarea sa funcțională în cadrul structurilor administrative și organizatorice superioare (județul Caraș-Severin, Regiunea de Vest) se poate realiza nu doar prin întărirea poziției polarizatoare a localității Bozovici la nivel intraregional ci, mai ales prin dezvoltarea unor legături complexe cu regiunile învecinate, deziderate care ar putea fi realizabile în condițiile dezvoltării căilor de conectivitate dintre acestea.

Concluzii

Țara Almăjului, menționată în documente sub această denumire încă din secolul al XIII-lea, s-a constituit la nivelul României ca o entitate teritorială de tip „țară”, ca un sistem teritorial complex, în care toate componentele interacționează și conlucrează spre o bună funcționalitate a sa.

Rolul major din această perspectivă, l-a avut componenta naturală a sistemului. Datorită elementelor care o definesc și o compun, în majoritatea cazurilor a funcționat ca element de favorabilitate pentru definirea și evoluția entității teritoriale almăjene. Popularea și locuirea regiunii s-au realizat pe suportul oferit de premisele favorabile ale cadrului natural.

Chiar dacă geologia, clima, hidrografia, aspectele biopedogeografice au conlucrat ca elemente de favorabilitate în afirmarea și individualizarea sistemului de așezări, rolul primordial revine reliefului. Acesta este elementul care, prin particularitățile morfometrice, prin tipurile genetice și treptele principale din cadrul sistemului, a jucat rol de adăpost pentru populația almăjană, tot el fiind și cel care a impus anumite limite în sistem (de la limitele regiunii, până la limitele dintre spațiul construit și cel neconstruit, ori la cele legate de valorificarea economică a suprafețelor). Toate celelalte componente ale cadrului natural își individualizează elementele de specificitate pornind de la condiționarea impusă în sistem de factorul orografic.

Potențialul de habitat al sistemului, a avut ca centru de gravitație, Valea Nerei și respectiv, Depresiunea Bozovici. Astfel, baza de susținere a sistemului a concurat la permanentizarea locuirii și individualizarea comunității almăjene, o comunitate umană a cărei identitate culturală și mentalitate i-a asigurat unicitatea la nivel național și nu numai.

Între componenta naturală și cea geodemografică s-a definitivat un raport de intercondiționare, omul exploatând în mod echilibrat și în scop adaptativ cadrul natural. În astfel de condiții, s-a definitivat Țara Almăjului ca sistem regional pur rural, în care ierarhizarea și centralitatea au rămas cele două trăsături fundamentale ale componentei de habitat.

Izolarea a condiționat un sistem mental semiînchis în care, fluxurile de materie, energie și informație pătrund și ies cu destul de mare dificultate. Rolul reliefului s-a conturat și sub acest aspect. Drept urmare, limitele regiunii almăjene s-au păstrat ca atare, fără modificări majore exercitate de factorii istorici și politici. Chiar dacă, alohtonii (cehi) au fost colonizați în regiune, conviețuirea dintre cele două etnii s-a realizat în cele mai bune condiții până în prezent, fără a distruge și măcar parțial, elementele care conferă identitatea almăjenilor. Pecetea naturii s-a imprimat adânc în sufletul și mentalul almăjanului, iar atașamentul față de glie este de nestrămutat.

Unitatea acestei populații nu a fost generată doar de împărțirea aceluiași condiții de trai, de obiectivele comune, de religiozitatea, graiul, cutumele, obiceiurile sau tradițiile păstrate, ci și de dăinuirea în funcție de centru polarizator a localității Bozovici, vechi târg și permanent loc de întâlnire între locuitorii satelor răsfirate, risipite sau adunate de-a lungul Nerganei și a afluenților săi.

Până și activitățile economice foarte puțin variate la nivel intraregional au asigurat unitatea în sistem și o funcționalitate predominant agro-pastorală și forestieră a acestuia. Armonia cadrului natural almăjan, la care se adaugă și cea culturală, etnografică, socială, economică, conturează Țara Almăjului drept o regiune în care aspectele materiale și cele spirituale se imbrică organic.

Modelul structural și funcțional al Țării Almăjului, o definește ca entitate sistemică polarizată. Tiparul spațial și cultural almăjan (cadrul natural și metalul) sunt uniforme pe toată întinderea Țării Almăjului, definind-o astfel ca sistem regional. Totodată este și un spațiu pe care almăjenii l-au integrat în cara proprie de valori, atât prin percepție, cât și prin trăire și imaginare.

Gravitația naturală și antropică, baza naturală de susținere, fluența internă optimă a vectorilor purtători de masă, energie și interese, capacitatea permanentă de inovare, existența unui centru polarizator, conexiunea cu entitățile regionale învecinate și existența unui spațiu mental bine conturat și consolidat, sunt doar câteva dintre elementele care includ Țara Almăjului în categoria regiunilor de program cu însușiri sistemice.

Negreșit, pentru regiunea analizată, pot fi utilizate și alte concepte dintre care amintim: regiune polarizată, sistem rural cu trăsătura fundamentală – reziliența, spațiu mental etnografic, spațiu mental semiînchis și, de ce nu, asociere de spații mentale habitabile.

Indiferent de conceptul la care apelăm pentru definirea acestei entități teritoriale din sud-vestul României, studiarea sa ca regiune de tip „țară”, fără oamenii săi cu mentalul specific, nu își are rostul, având în vedere faptul că, evoluția unei astfel de regiuni poate fi urmărită și descifrată din modul de a gândi, de a

reacționa, de a se comporta, a locuitorilor săi. Acesta a fost și unul dintre principalele motive pentru care, în acest studiu, am plecat de la premisa potrivit căreia, resursa umană este cea mai importantă pentru dezvoltarea regională, particularitatea mentalului almăjan rezultând din trăsăturile de specificitate oferite de populație și de „creația” acesteia.

Bibliografie:

1. **Abric, J.C.** (1996), *Exclusion sociale, insertion et prévention*, Edit. Erès, France.
2. **Achim, V.** (2000), *Banatul în Evul Mediu*, Edit. Albatros, București.
3. **Albert, Carmen** (2002), *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Edit. Modus P.H., Timișoara.
4. **Albert, Carmen** (2003), *Documentele Institutului Social Banat-Crișana. Campaniile monografice din Valea Almăjului și Naidăș, vol.I*, Edit. Mirton, Timișoara.
5. **Almăjan, I. M.** (2003), *Țara Almăjului: cercetări monografice realizate de echipa Institutului Social Banat-Crișana în anul 1939*, Edit. Mirton, Timișoara.
6. **Ancuța, Cătălina** (2001), *Considerații privind abordarea disparităților teritoriale în studiile de Geografie*, în *Geographica Timisiensis*, vol.X, pp. 85-93.
7. **Ancuța, Cătălina** (2008), *Studiul geografic al disparităților teritoriale din Banatul românesc*, Edit. Mirton, Timișoara.
8. **Andrei, N.** (2007), *Monografia localității Bănia*, Edit. Tim, Reșița.
9. **Andrei, N.** (2008), *Legendele Almăjului*, Edit. Tim, Reșița.
10. **Anton, L.** (2006), *Țara Almăjului – un spațiu mental unic în Europa*, în *Almăjana*, nr.2, septembrie, Bozovici, pp. 2-3; 44.
11. **Atanasiu, Gh.** (1940), *Igiena casei în Almăj*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, an VIII, februarie-martie, Timișoara, pp. 163-169.
12. **Atanasiu, Gh.** (1940), *Folklor literar de pe Valea Almăjului, partea I*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, vol. X, nr. 37-38, noiembrie-decembrie, Timișoara, pp. 663-668.
13. **Atanasiu, Gh.** (1941), *Folklor literar de pe Valea Almăjului, partea a II-a*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, An VIII, ianuarie-aprilie, Timișoara, pp. 113-118.
14. **Badea, L.** (1992), *Asupra Geografiei Regionale*, în *Studii și Cercetări de geografie*, tom XXXIX, București, pp.23-90.
15. **Bailly, A. et. al.** (1993), *Géographie régionale et représentations*, Edit. Anthropos-Economica, Paris.
16. **Bailly, A., Gibson, L.J.** (2004), *Regional science: Directions for the future*, în *Regional Science*, nr. 83, pp. 127-138.
17. **Băcilă Coșa, Semenica** (2001), *Țara Almăjului. Monografie*, Edit. Marineasa, Timișoara.
18. **Bălan, Carmen Cornelia** (2001), *Institutul Social Banat Crișana (1932-1946)*, Edit. Augusta, Timișoara.
19. **Bejan, A.**, (1995) *Banatu în secolele IV-XII*, Edit. de Vest, Timișoara.
20. **Bejan, A.**, (2004-2005) *Economia satului bănățean la începutul feudalismului (sec. VIII-XI)*, în *Analele Banatului, Seria Arheologie-Istorie, XII-XIII*, Timișoara, pp.265-293.
21. **Benedek, J.** (2004), *Amenajarea teritoriului și dezvoltarea regională*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
22. **Berger, P.L., Luckmann, T.** (2008), *Construirea socială a realității. Tratat de sociologia cunoașterii*, Edit. Art, București.
23. **Bernea, E.** (2006), *Civilizația română sâtească*, Edit. Vremea, București.
24. **Binder, P.** (1970), *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în *Studii de istorie a Banatului*, vol.II, Timișoara, pp. 61-68.
25. **Bizerea, M., Rudneanu, C-tin** (1969), *Considerațiuni istorico-geografice asupra districtului autonom al Caransebeșului în Evul Mediu*, în *Studii de Istorie a Banatului*, Timișoara, pp. 7-22.
26. **Bizerea, M.** (1972), *Aspecte din flora și fauna Banatului*, Tipografia Universității, Timișoara.
27. **Bodó, B.** (1998), *Distanțe sociale și identitate locală în Banatul istoric*, în *Studii de Imagologie*, II, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, pp. 363-374.
28. **Bold, I., Crăciun, A.** (2001), *Exploatarea agricolă*, Edit. Mirton, Timișoara.
29. **Boldea, V.I., Doclin, O., Cruceanu, D.Ada** (1998), *Valea Almăjului – tradiții, ritualuri și obiceiuri populare*, Edit. Modus P.H., Reșița.
30. **Borza, Al.** (1943), *Banatul în timpul romanilor*, Edit. Fundațiunii Oliviero Varzi, Timișoara.
31. **Bota, I.** (2004), *Plasa Bozovici, din punct de vedere statistic, în organizările administrative ale fostului județ Caraș (perioada 1920-1950)*, în *Almăjana*, nr. 1(16), aprilie, Bozovici.
32. **Botoșăneanu L., Negrea Alexandrina** (1978), *Asupra unor remarcabile aspecte hidrobiologice ale râului Nera (Munții Banatului)*, în *Caiete Banatica*, nr.7, Seria Științe Naturale, Studii și cercetări de Geologie, Geografie și Biologie, Reșița, pp. 213-224.
33. **Boțan, C. N.** (2008), *Țara Moșilor. Studiu de geografie regională*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca.
34. **Bozu O., Săcărin C.** (1979), *O expediție arheologică în Valea Almăjului (realizări și perspective)*, în *Banatica*, nr. 5, Reșița, pp. 553-558.
35. **Bozu, O.** (2000), *Considerații cu privire la Banat înainte de cucerirea romană*, în *Banatica*, nr. 15, Reșița, pp. 147-160.
36. **Brunet, R.** (1967), *Les Phénomènes de discontinuité en Géographie*, Edit. CNRS, Paris.
37. **Brunet, R.** (2001), *Le Déchiffrement du monde*, Edit. Belin, Paris.

38. **Budescu, Icoana** (2007), *Dalboșeș. Studiu monografic*, Edit. Tim, Reșița.
39. **Buracu, C.** (1932), *Din istoria Banatului Severin*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș.
40. **Buracu, C.** (1932), *Din trecutul Almăjului și al Rudăriei*, Edit. „Astra”, Timișoara.
41. **Buracu, C.** (1941), *Cronica istorică a Almăjului, partea I*, în R.I.S.B.C., anul VIII, ianuarie-aprilie, Timișoara, pp. 33-46.
42. **Buracu, C.** (1941), *Cronica istorică a Almăjului, partea a II-a*, în R.I.S.B.C., anul IX, mai-august, Timișoara, pp.176-185.
43. **Buracu, C.** (1942), *Cronica istorică a Almăjului, partea a IV-a*, în R.I.S.B.C., anul X, ianuarie-februarie, Timișoara, pp. 58-78.
44. **Cenda, I.N.** (2006), *Miracole...*, în Almăjana, nr. 2, septembrie, Bozovici, pp. 1.
45. **Cenda, I.N.** (2008), *Almăjul...*, în Almăjana, nr. 2, septembrie, Bozovici, pp. 43.
46. **Chelcea, I.** (1997), *Medicina populară în două sate din Banat: Borlovenii-Vechi și Pătaș (Caraș-Severin)*, în Analele Banatului, vol.3, Timișoara, pp. 76-86.
47. **Chelcea, S.** (1975), *Chestionarul în investigația sociologică*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
48. **Chelcea, S. et. al.** (1984), *Psihologia socială în România*, Edit. Academiei R.S.R., București.
49. **Cioflică, G., Jude, R., Lupulescu, M.**, (1993), *Magmatitele banatitice din arealul Lăpușnicu Mare (Banat)*, în Studii și Cercetări de Geologie, tom 38, Edit. Academiei Române, București, pp. 3-22.
50. **Claval, P.** (1980), *Éléments de Géographie Humaine*, ediția a doua, Edit. Librairies Techniques (LITEC), Paris.
51. **Claval, P.** (1998), *An Introduction to Regional Geography*, Edit. Nathan, Paris.
52. **Claval, P.** (2002), *Limites et barrières culturelles*, în Limites et discontinuités en géographie, Edit. Sedes/VUEF, Franța, pp.82-94.
53. **Claval, P.** (2003), *Géographie culturelle – une nouvelle approche des sociétés et des milieux*, Edit. Armand Colin, Paris.
54. **Claval, P.** (2006), *Géographie régionale. De la région au territoire*, Edit. Armand Colin, Paris.
55. **Claval, P.** (2007), *Épistémologie de la Géographie*, Edit. Armand Colin, Paris.
56. **Coandă, G.** (2003), *Carpații – spațiu de conservare și continuitate a vetrei etnice românești*, Edit. Bibliotheca, Târgoviște.
57. **Cocean, P.** (1997), *The Land – A Typical Geographical Region of Romania*, în Revue Roumaine de Géographie, Tom 41, Edit. Academiei, București, pp. 41-49.
58. **Cocean, P., Ciangă, N.** (1999-2000), *The „Lands” of Romania as Mental Spaces*, în Revue Roumaine de Géographie, Tomes 43-44, Edit. Academiei Române, București, pp. 199-205.
59. **Cocean, P., Dezi, Șt.** (2001), *Prospectare și geoinformare turistică*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
60. **Cocean, P.** (2002), *Geografie regională*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
61. **Cocean, R., Cocean, P.** (2003), *Regiunea de Nord-Vest a României – entitate sistemică de program*, în Studia UBB, Geographia, XLVIII, 2, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, pp. 19-24.
62. **Cocean, P.** (2004), *Structura spațiului mental românesc*, în Studia UBB, Geographia, nr. 1, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, pp. 3-6.
63. **Cocean, P.** (2004-2005), *Carpații ca spațiu mental arhetipal al poporului român*, în Studii și cercetări de Geografie, tom LI-LII, Edit. Academiei Române, București, pp. 79-87.
64. **Cocean, P.** (2005), *Geografie regională. Evoluție, concepte, metodologie*, Ediția a II-a, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
65. **Cocean, P., Ilovan, Oana-Ramona** (2005), *Trăsăturile spațiului mental năsăudean*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Geographia, L, 2, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p. 4-14.
66. **Cocean, P.** (2006), *The structural geographic components of a Territorial survey*, în Romanian Review of Regional Studies, Journal of the Centre for Regional Geography, vol.II, nr.1, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, pp.45-50.
67. **Cocean, P., Răduță, Marinela** (2008), *Limitele dezvoltării durabile*, în Studia UBB, Geographia, LIII, 2, pp. 135-138.
68. **Cocean, P.** (2008-2009), *„Țările” din România*, în Terra, anul XXXVIII-XXXIX, București, pp. 11-18.
69. **Cocean, P., Ilovan, Oana-Ramona** (2009), *Genesis of a „Slope Land”: the Land of Năsăud*, în Studia UBB, Geographia, LIV, nr.1, Cluj-Napoca, pp. 93-102.
70. **Conciatu, I.** (1939), *Probleme economice bănățene*, Edit. Curierul Banatului, Timișoara.
71. **Conea, I.** (1935), *Țara Loviștei - geografie istorică*, Imprimeria Națională, București.
72. **Conea, I.** (1993), *Vrancea. Geografie istorică, toponimie și terminologie geografică*, Edit. Academiei Române, București.
73. **Conea, I.** (1994), *Destinul istoric al Carpaților*, în Geopolitica, Edit. „Glasul Bucovinei”, Iași, pp. 120-121.
74. **Constantinescu Mircești, C.** (1976), *Păstoritul transhumant (secolele XVIII-XIX)*, Edit. Academiei, București.
75. **Conti, S.** (2005), *A systematic perspective on local development*, în Learning from Clusters (Boschma R.A & Kloosterman C.L. editors), Edit. Springer, The Netherlands, pp. 19-50.
76. **Coteș, P.** (1973), *Geomorfologia României*, Edit. Tehnică, București.
77. **Crețan, R.** (1996), *Cehii din Banatul Românesc. Studiu de geografie istorică*, în Analele Universității de Vest din Timișoara, seria Geografie, vol.VI, pp. 83-89.
78. **Crețan, R.** (1999), *Etnie, confesiune și comportament electoral în Banat. Studiu geografic*, Edit. Universității de Vest, Timișoara.

79. **Crețan, R.** (2006), *Etnie, confesiune și opțiuni electorale în Banat. Structuri teritoriale, tradiție, actualitate*, Ediția a II-a, Edit. Universității de Vest, Timișoara.
80. **Cristescu, N.** (1986), *Obiceiuri de primăvară și de vară din zona de munte a Banatului*, în *Tibiscum*, VI, Caransebeș, pp. 79-89.
81. **Cuche, D.** (2003), *Noțiunea de cultură în științele sociale*, Institutul European, Iași.
82. **Cucu V., Grigore M., Caloianu N.** (1987), *Considerații de ansamblu privind particularitățile socio-economice ale depresiunilor din Carpații Românești (I)*, în *Terra*, nr.2, aprilie-iunie, pp. 3-6.
83. **Daly, M. T.** (1972), *Techniques and Concepts in Geography*, Edit. Thomas Nelson, Sydney.
84. **Daicovici, C., Miloia, I.** (1930), *Cercetări arheologice în Banatul de sud*, *Analele Banatului*, nr. 4, Timișoara, pp. 21 – 22.
85. **Dascălu, Doina, Pleșa, T.** (1978), *Date inedite cu privire la structura și semnificația obiceiurilor de primăvară – tocma și nunta Cornilor*, în *Tibiscum*, III, Caransebeș, pp. 191-211.
86. **David, Nicoleta Afrodita** (2008), *Țara Zarandului. Studiu de geografie regională*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca.
87. **Debarbieux, B.** (2004), *Les problématiques de l'image et de la représentation en géographie*, în *Les concepts de la Géographie Humaine*, coord. Bailly A., Edit. Armand Colin, Paris, pp. 199-213.
88. **Delaney, D.** (2005), *Territory – a short introduction*, Edit. Blackwell, U.S.A.
89. **De Sabata, Coleta** (2008), *Cultura tehnică din Banat*, Edit. Excelsior Art, Timișoara.
90. **Derruau, M.** (1991), *Géographie Humaine*, Edit. Armand Colin, Paris.
91. **Dezsi, Șt.** (2006), *Țara Lăpușului. Studiu de geografie regională*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
92. **Di Méo, G.** (2000), *Que voulons-nous dire quand nous parlons d'espace?* în *Logiques de l'Espace, esprit des lieux*, coord. Lévy J., Lussault M., Edit. Belin, pp.37-48.
93. **Di Méo, G., Veyret, Yvette** (2002), *Problématiques, enjeux théoriques et épistémologiques pour la géographie*, în *Limites et discontinuités en géographie*, Edit. Sedes/VUEF, France, pp. 5-26.
94. **Dinuță, Gh.** (1975), *Unele considerații despre instalațiile tehnice acționate cu apă în câteva sate din Banatul subcarpatic*, în *Studii și comunicări de Etnografie-Istorie*, Caransebeș, pp. 45-52.
95. **Dolângă, N.** (1995), *Țara Nerei. Mit și pluralitatea timpului*, Edit. Kriterion, București.
96. **Dolângă, N.** (1999), *Țara Almăjului sau lumea reală și lumea folclorică*, în *Almăjana*, nr.1, Bozovici, pp. 4-6.
97. **Dolângă, N.** (2000), *Țara Almăjului. Studiu monografic*, Edit. Mirton, Timișoara.
98. **Dolângă, N.** (2001), *La izvoarele de sub Cheia de piatră*, în *Almăjana*, nr.1, aprilie, Bozovici, pp.4-6.
99. **Dolca, Aurora** (1976), *Condițiile înființării regimentelor grănicerești în Banat*, în *Studii de Istorie a Banatului*, IV, Tipografia Universității din Timișoara, pp. 45-56.
100. **Dolca, Aurora** (1978), *Aspecte din organizarea militară a regimentelor grănicerești din Banat*, în *Studii de Istorie a Banatului*, V, Tipografia Universității din Timișoara, pp. 44-56.
101. **Donisă, I.** (1977), *Bazele teoretice și metodologice ale Geografiei*, Edit. Didactică și Pedagogică, București.
102. **Dumitrescu, Elena** (1976), *Curs de climatologie R.S.R.*, Edit. Centrul de multiplicare al Universității, București.
103. **Duncan, S.** (1989), *Uneven development and the difference that the space makes*, în *Geoforum*, vol. 20, nr.2, pp.131-139.
104. **Dunăre, N.** (1981), *Sistemul ocupațional pastoral, factor de stabilizare și comunicare*, în *Analele Banatului*, seria Etnografie, Timișoara.
105. **Ehrler, J.J.** (1982), *Banatul de la origini până acum (1774)*, Edit. Facla, Timișoara.
106. **Erdeli, G. et. al.** (1999), *Dicționar de Geografie Umană*, Edit. Corint, București.
107. **Feneșan, C.** (1997), *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778*, Edit. de Vest, Timișoara.
108. **Ferras, R.** (1993), *Les Modèles Graphiques en Géographie*, Edit. Economica Reclus, Montpellier, Franța.
109. **Ferras R.** (2004), *La géographie régionale*, în *Les concepts de la Géographie Humaine*, coord. Bailly A., Edit. Armand Colin, Paris, pp. 249-259.
110. **Gaga, Lidia** (1978), *Contribuții la studiul portului popular din Almăj*, în *Tibiscum*, III, Caransebeș, pp. 37-56.
111. **Gaga, Lidia** (1984), *Zona etnografică Almăj*, Edit. Sport-Turism, București.
112. **Gaga, Lidia** (1986), *Interferențe între zona etnografică Almăj și zonele etnografice limitrofe*, în *Tibiscum*, VI, Caransebeș, pp. 23-29.
113. **Gaga, Lidia** (1997), *Norme sociale și atitudini individuale în obiceiurile vieții de familie din Banat*, Rezumatul tezei de doctorat, București, 43 p.
114. **Gavreliuc, A.** (2003), *Mentalitate și societate. Cartografii ale imaginarului identitar din Banatul contemporan*, Edit. Universității de Vest, Timișoara.
115. **Gay, J.-C.** (2004), *Les discontinuités spatiales*, ediția a 2-a, Edit. Economica, Paris.
116. **Gheorghiu, C.** (1954), *Geologia Munților Almăjului (regiunea Bozovici-Rudăria)*, în *Dări de Seamă ale Com. Geol.*, vol. XXXVIII (1950-51), București.
117. **Ghinea, Eliza, Ghinea, D.** (2000), *Localitățile din România. Dicționar*, Edit. Enciclopedică, București.
118. **Godea, I.** (1975), *Aspecte etnografice în depresiunea Almăjului (Caraș-Severin)*, în *Studii și comunicări de Etnografie-Istorie*, Caransebeș, pp. 71-96.
119. **Goian, Viorica** (1969), *Din istoria școlilor grănicerești bănățene*, în *Studii de Istorie a Banatului*, Timișoara, pp. 115-130.
120. **Goodchild, M.F., Haining, R.P.** (2004), *GIS and spatial data analysis: Converging perspectives*, în *Regional Science*, nr.83, pp. 363-385.

121. **Griffith, A. D.** (1999), *Statistical and mathematical sources of regional science theory: Map pattern analysis as an example*, în *Regional Science*, nr. 78, pp. 21-45.
122. **Grigg, D.** (1995), *An Introduction to Agricultural Geography*, Edit. Routledge, London&New York.
123. **Grigore, I.** (1938), *Pe urmele „specificului” bănățean*, în *Revista Institutului Social Banat Crișana*, anul VI, nr. 22-23, aprilie-septembrie, pp. 37-45.
124. **Grigore, M.** (1978), *Fizionomia reliefului Munților Semenici*, în *Caiete Banatica*, nr.7, Seria Științe Naturale – Studii și Cercetări de Geologie, Geografie și Biologie, Reșița, pp. 31-41.
125. **Grigore, M.** (1981), *Munții Semenici. Ghid turistic.*, Edit. Sport-Turism, București.
126. **Grigore, M.** (1981), *Munții Semenici. Potențialul reliefului*. Edit. Academiei R.P.R., București.
127. **Grigorescu, D.** (1985), *Asupra prezenței lui Brachyodus Onoideus (Gervais) în depozitele neogene din bazinul Bozovici și semnificația sa biostratigrafică*, în *SCGGG*, tom 30, Edit. Academiei R.S.R., București, pp. 122-128.
128. **Griselini, Fr.** (1926), *Istoria Banatului Timișan*, Tipografiile Române Unite, București.
129. **Groșorean, C.** (1940), *În țara Dacilor, partea a II-a*, în *R.I.S.B.C.*, vol. VIII, nr. 28-29, februarie-martie, Timișoara, p. 97-114.
130. **Groșorean, C.** (1943), *În cuib de vulturi daco-valahi*, în *R.I.S.B.C.*, Anul XI, mai-iunie, Timișoara, pp. 221-279.
131. **Groșorean, C.** (1946), *Banatul de altă dată și de totdeauna*, Publicațiile Institutului Social Banat-Crișana, Timișoara.
132. **Groza, L.** (1977), *Arhitectura caselor grănicerești*, în *Studii și comunicări de Etnografie-Istorie*, II, Caransebeș, pp. 49-59.
133. **Groza, L.** (1978), *Unele aspecte privind organizarea regimentului grăniceresc din Caransebeș*, în *Acta Musei Napocensis*, XV, Cluj-Napoca, pp. 447-460.
134. **Groza, L.** (1983), *Grănicerii bănățeni*, Edit. Militară, București.
135. **Gudea, N., Moțu, I.** (1983), *Observații în legătură cu istoria Banatului în epoca romană*, în *Banatica*, nr. 7, Reșița, pp. 151-202.
136. **Gumă, Nicoleta** (1977), *Evoluție și permanență în meșteșugul țesutului și arta decorării țesăturilor pe teritoriul județului Caraș-Severin*, în *Studii și Comunicări de Etnografie-Istorie*, II, Caransebeș, pp. 145-157.
137. **Harris, P.R., Moran, R.T., Moran V. Sarah** (2004), *Managing Cultural Differences*, Edit. Elsevier Science, Oxford.
138. **Hillinger, N.** (1978), *Contribuția geografului francez Emm. de Martonne la studierea județului Caraș-Severin*, în *Caiete Banatica*, nr.7, Seria Științe Naturale-Studii și Cercetări de Geologie, Geografie și Biologie, Reșița, pp. 71-74.
139. **Hillinger, N.** (1984), *Considerații asupra așezărilor din județul Caraș-Severin cu privire asupra istoricului sistematizării*, în *Terra*, nr. 4, octombrie-decembrie, București, pp. 50-53.
140. **Ianăș Ana-Neli** (2006), *Le Pays d'Almăj. L'évolution géodémographique dans la période 1791-2007*, în *R.H.G.T.*, vol.I, nr.2, Edit. Universității de Vest, Timișoara, pp. 221-232.
141. **Ianăș Ana-Neli** (2007), *The Regional System of Almăjului Land – Typical Elements of the Habitat*, în *Analele Universității de Vest, Seria Geografie*, Timișoara, pp.75-86.
142. **Ianăș Ana-Neli, Drăgan Daniela** (2007), *The age and evolution of the settlements network in Almăj Land (15th – 20th centuries)*, în *R.H.G.T.*, Timișoara, pp.167-178.
143. **Ianăș, Ana-Neli** (2008), *Rolul reliefului în conturarea Țării Almăjului*, în *Comunicări de Geografie*, vol. XII, Edit. Universității, București, pp. 65-70.
144. **Iancu, M.** (1975) *Leagăne și vaduri carpatice*, Ed. Albatros, București.
145. **Ianoș, Gh., Gergen, I.I., Pușcă, I.** (1983), *Cadrul natural, solurile și potențialul lor de producție în județul Caraș-Severin*, în *Lucrările conferinței naționale pentru Știința Solului*, nr. 21C, București, pp.69-76.
146. **Ianoș, Gh., Rogobete, Gh.** (1989), *Eroziunea solurilor din județul Caraș-Severin și măsurile ameliorative*, în *Lucrările conferinței naționale pentru Știința Solului*, nr.26A, București, pp. 77-89.
147. **Ianoș, Gh.** (1992), *Considerații asupra procesului de formare și evoluție a solurilor în cadrul principalelor forme de relief din Banat*, în *Analele Universității din Timișoara*, vol.1, pp. 69-80.
148. **Ianoș, Gh.** (1994), *Procese de degradare a terenurilor agricole în Banat datorate condițiilor de relief*, în *Geographica Timisiensis*, vol. III, Timișoara, p. 55-62.
149. **Ianoș, Gh., Pușcă I., Goian M.** (1997), *Solurile Banatului, vol. II*, Edit. Mirton, Timișoara.
150. **Ianoș, Gh., Pușcă I.** (1998), *Solurile Banatului. Prezentare cartografică a solurilor agricole*, Edit. Mirton, Timișoara.
151. **Ianoș, Gh.** (2004), *Geografia solurilor cu noțiuni speciale de pedologie*, Edit. Mirton, Timișoara.
152. **Ianoș, I.** (1981), *Puncte de vedere privind analiza geografică regională a teritoriului României*, în *Studii și Cercetări de Geologie, Geofizică și Geografie*, Seria Geografie, tom XXVIII, București, pp. 103-111.
153. **Ianoș, I.** (2000), *Sisteme teritoriale. O abordare geografică*, Edit. Tehnică, București.
154. **Ielenicz, M., Grigore, M.** (1970), *Cetatea de piatră a Carpaților*, Edit. Enciclopedică română, București.
155. **Ielenicz, M., et. al.** (2004), *Dicționar de Geografie Fizică, Ediția a II-a*, Edit. Corint, București.
156. **Ielenicz, M.** (2005), *Geomorfologie*, Edit. Universitară, București.
157. **Ilieșcu, O., Radu, A., Lica, Maria** (1967), *Geologia Bazinului Bozovici*, în *Dări de Seamă ale Institutului Geologic*, LIII, 1, București.
158. **Ilieș, Gabriela** (1999), *Tipuri de conotații ale termenului de „țară”*, în *Revista Română de Geografie Politică*, anul I, nr.1, Edit. Universității, Oradea, pp. 31-35.

159. **Ilieș, Gabriela** (2005), *Modele europene de regiuni de tip „țară”*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
160. **Ilieș, Gabriela** (2007), *Țara Maramureșului. Studiu de geografie regională*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
161. **Ilieș, M.** (1999), „Țările” – regiuni geografice specifice ale României, în Revista Română de Geografie Politică, anul I, nr.1, Edit. Universității, Oradea, pp. 44-49.
162. **Ilieș, M., Ilieș, Al.** (1999), *Emergența și evoluția istorică a „țărilor” de pe teritoriul României*, în Revista Română de Geografie Politică, anul I, nr.1, Edit. Universității, Oradea, pp. 93-97.
163. **Ilieș, M.** (2006), *Țara Oașului. Studiu de geografie regională*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
164. **Ilovan, Oana-Ramona** (2009), *Țara Năsăudului. Studiu de geografie regională*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
165. **Ioniță, V.** (1975), *Mărturii de viață pastorală în toponimia Banatului*, în Studii și Comunicări de Etnografie-Istorie, Caransebeș, pp. 263-274.
166. **Ioniță, V.** (1982), *Nume de locuri din Banat*, Edit. Facla, Timișoara.
167. **Iordan, I.** (1961), *Depresiunea Almăjului. Considerații economico-geografice*, în Probleme de Geografie, vol. VIII, Edit. Academiei R.P.R., București, pp. 399-418.
168. **Iorga, N.** (1996), *Hotare și spații naționale. Afirmarea vitalității românești*, Edit. Porto-Franco, Galați.
169. **Iosipescu, Silvia** (1977), *Așezările omenesci din depresiunea Almăj. Considerații etnogeografice*, în Studii și Comunicări de Etnografie-Istorie, II, Caransebeș, pp. 9-25.
170. **Johnston, R.J., Hauer, J., Hoekveld** (1990), *Region, Place and local: an introduction to different conceptions of regional geography*, în Regional Geography. Current developments and future prospects, Edit. Routledge, Londra, pp.1-10.
171. **Jompan, D.** (2006), *Etnografie, artă populară și folclor în Banat*, Edit. Banatul Montan, Reșița.
172. **Josan, Ioana** (2009), *Țara Silvaniei. Studiu de geografie regională*, Edit. Universității, Oradea.
173. **Knox, L.P., Marston, A.S.** (1998), *Places and Regions in Global Context*, Edit. Prentice Hall, New Jersey, U.S.A.
174. **Konschitzky, W.** (2006), *Arhitectura populară din Banat*, Fundația Interart TRIADE, Timișoara.
175. **Leu, V.** (1993), *Banatul între arhaic și modern. Mentalități în Veacul Luminilor*, Edit. Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița.
176. **Leu V.** (1996), *Cartea și lumea rurală în Banat (1700-1830)*, Edit. Banatica, Reșița.
177. **Leu, V., Grăf, R.** (1996), *Din istoria frontierei bănățene. Ultimul război cu turcii (1788-1791)*, Edit. Banatica, Reșița.
178. **Leu, V.** (2006), *Memorie, memorabil, istorie în Banat*, Edit. Marineasa, Timișoara.
179. **Liiceanu, G.** (1994), *Despre limită*, Edit. Humanitas, București.
180. **Lindsay, J.M.** (1997), *Techniques in Human Geography*, Edit. Routledge, Londra & New York.
181. **Lupșiasca, C., Bejan, I.** (1984), *Considerații privind vechimea morilor cu ciutură*, în Analele Banatului, II, Timișoara, pp. 157-179.
182. **Mac, I.** (2000), *Geografie generală*, Edit. Europontic, Cluj-Napoca.
183. **Magiar, N., Magiar, E.** (2006), *Monografia localității Bozovici*, Edit. Tim, Reșița.
184. **Magiar, N., Magiar, E.** (2008), *Monografia localității Bozovici, Ediția a II-a*, Edit. Tim, Reșița.
185. **Marchescu, A.** (1941), *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș.
186. **Marchescu, A.** (2006), *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*, Ediția a II-a, Edit. Mirton, Timișoara.
187. **Mare, M.** (2004), *Banatul între secolele IV-IX*, vol.I, Edit. Excelsior Art, Timișoara.
188. **Mare, M.** (2005), *Banatul între secolele IV-IX. Meșteșuguri și ocupații tradiționale*, vol. II, Edit. Excelsior Art, Timișoara.
189. **Marica, G.Em.** (1945), *Fenomenul tradiției*, în Revista de Psihologie teoretică și aplicată, vol. VIII, nr. 4, octombrie-decembrie.
190. **Marica, G.Em.** (2004), *Satul ca structură psihică și socială*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca.
191. **Markusen, Ann** (2002), *Two frontiers for regional science: Regional policy and interdisciplinary reach*, în Regional Studies, nr. 81, pp. 279-290.
192. **Mateescu, F., Iordan, I.** (1959), *Depresiunea Almăjului. Considerațiuni geomorfologice*, în Natura, nr.6, pp. 47-51.
193. **Matei, Elena** (2007), *Ecosistemele umane. O abordare din perspectivă geografică*, Edit. Universitară, București.
194. **Mazilu, Mirela** (2004), *Noțiuni teoretice generale de demografie*, Ed. Mirton, Timișoara.
195. **Mărghitan, L.** (1979), *Banatul în lumina arheologiei*, vol. I, Ed. Facla, Timișoara.
196. **Mârza I., Ciprian Constantina** (2005), *Elemente de geologie și geomorfologie aplicate domeniului agro-silvic*, Edit. Todesco, Cluj-Napoca.
197. **Meilă, M.** (2008), *Nera*, Edit. Tim, Reșița.
198. **Miftode, V.** (1973), *Nivelele investigației sociologice*, în Analele Universității „Al. I. Cuza”, tom XIX, Iași, pp.27-33.
199. **Mihail, Zamfira** (1978), *Terminologia portului popular românesc în perspectiva etnolingvistică comparată sud-est europeană*, Edit. Academiei R.S.R., București.

200. **Mihalca, Doina, Stanciu, Eugenia** (1999), *Study of the parameters of Thermic Regime in the Romanian Banat Region*, în Danube-Criș-Mureș-Tisa Euroregion – geoeconomical space of Sustainable Development, Timișoara-Novi Sad-Szeged-Tübingen, pp.131-140.
201. **Mihăilescu, V.** (1968), *La région géographique comme méthode de travail dans les recherches géographiques*, în R.R.G.G.G., 12, nr.1-2, București, pp. 3-7.
202. **Mihăilescu, V.** (1978), *Structura geografică a Munceilor Banatului*, în Caiete Banatica, nr.7, Seria Științe Naturale – Studii și Cercetări de Geologie, Geografie și Biologie, Reșița, pp. 21-29.
203. **Mitu, S.** (1997), *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, Edit. Humanitas, București.
204. **Mitu, S.** (2006), *Transilvania mea. Istorie, mentalități, identități*, Edit. Polirom, București.
205. **Miu-Lerca, C.** (1938), *Bănățenism și creație*, în Revista Institutului Social Banat-Crișana, anul VI, nr. 22-23, aprilie-septembrie, Timișoara, pp. 16-36.
206. **Moga, M., Gudea, N.** (1975), *Contribuții la repertoriul arheologic al Banatului*, în Tibiscus IV, Timișoara, pp. 129 – 143.
207. **Moissiu C-tin** (1972), *Inundațiile râului Nera din luna Iulie 1970*, în Studii de Geografie a Banatului, vol.II, Tipografia Universității, Timișoara, pp. 89-97.
208. **Moldovan, F.** (2003), *Fenomene climatice de risc*, Edit. Echinox, Cluj-Napoca.
209. **Motogna, V.** (1944), *Banatul românesc în prima jumătate a secolului al XV-lea. Epoca lui Sigismund de Luxemburg (1395-1439)*, în Revista Institutului Social Banat-Crișana, an XIII, mai-august, Timișoara, pp.458-459.
210. **Munteanu, Rodica** (2001), *Geografia fizică a României*, Edit. Mirton, Timișoara.
211. **Mureșan, Alina, Pendea, Fl.** (2004), *Choroțipul regional al bordurii Munților Apuseni cu Depresiunea Transilvaniei (sectorul Ampoi-Someșul Mic)*, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Geographia, XLIX, 1, Cluj-Napoca.
212. **Narai, E.** (2003), *Aspecte privind industria în județul Caraș (1945-1948)*, în Banatica, 16, nr. 2, Reșița, pp. 329-336.
213. **Neagoe, Victorela** (1984), *Țări, vetre lingvistice. Centre de iradiere*, în Tratatul de dialectologie românească, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, pp. 141.
214. **Negrea, Șt., Negrea, Alexandrina** (1996), *Din Defileul Dunării în Cheile Nerei*, Edit. Timpul, Reșița.
215. **Negru, I.** (1943), *Contribuții la cunoașterea Banatului (Jurnalul de călătorie din 1777 al împăratului Iosif al II-lea)*, în R.I.S.B.C., anul XI, iulie-august, Timișoara, pp.101-103.
216. **Nemiș, V.** (1981), *Despre satul lui Eftimie Murgu: contribuții monografice la istoria Almăjului*, Edit. Litera, București.
217. **Nemoianu, Al.** (1996), *Importanța istorică a Văii Almăjului*, în Almăjana, nr. 3, Bozovici, pp 21.
218. **Nemoianu, Al.** (2000), *Satul almăjan*, în Almăjana, nr.3, Bozovici, pp. 1.
219. **Nemoianu, P.** (1925), *Probleme bănățene*, Tipografia Națională, Lugoj.
220. **Nemoianu, P.** (1929), *Valea Almăjului*, în Analele Banatului, II, ianuarie-iunie, Timișoara, pp.53-64.
221. **Neumann, V.** (1997), *Identités multiples dans l'Europe des régions: l'interculturalité du Banat*, Edit. Hestia, Timișoara.
222. **Olaru, M.** (1977), *Valorificarea patrimoniului turistic al așezărilor rurale din partea de sud-vest a țării (Județul Caraș-Severin)*, în Studii și Comunicări de Etnografie-Istorie, II, Caransebeș, pp.493-506.
223. **Olaru, M.** (1978), *Bibliografia Banatului*, Edit. Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă al județului Caraș-Severin, Reșița.
224. **Olaru, M.** (1996), *Munții Banatului – resursele turistice naturale și antropice*, Edit. Hestia, Timișoara.
225. **Oțiman P. I.** (2002), *Agricultura României la cumpăna dintre secolul XX-un secol al deznădejzii- și secolul XXI-un secol al speranței*, Edit. Agroprint, Timișoara.
226. **Panduru, P.** (2000), *Monografia localității Prigor*, Edit. Timpul, Reșița.
227. **Panduru, P.** (2007), *Portul popular românesc – tradiție istorică și continuitate etno-culturală în Țara Almăjului*, Edit. Neutrino, Reșița.
228. **Panduru, P.** (2008), *Iosif Coriolan Buracu – o legendă vie*, Edit. Tim, Reșița.
229. **Panaite Ludmila** (1974), *Metodologia cercetării economico-geografice*, Centrul de multiplicare al Universității, București.
230. **Panelli, Ruth** (2004), *Social Geographies. From difference to action*, Edit. Sage Publications, Londra, California & New Delhi.
231. **Pascaru, M.** (2005), *Introducere în sociologia regională*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca.
232. **Pătruț, N., Draxel, F.** (2008), *Învingătorii muntelui (Cehii în Banat – ieri și azi)*, Edit. Eubeea, Timișoara.
233. **Pâle, Luminița** (2007), *Țara Beiușului. Studiu de geografie regională*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca.
234. **Pesty, F.** (1876), *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, Edit. A.M.T. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapesta.
235. **Petianu, A. E.** (1932), *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului*, vol. II, Lugoj.
236. **Petrescu, P., Stoica, Georgeta** (1981), *Arta populară românească*, Edit. Meridiane, București.
237. **Petrovsky R.** (1973), *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin din Paleolitic până în secolul al V-lea î.e.n.*, în Banatica, nr. 2, Reșița, pp. 385-393.
238. **Petrovsky R., Cadariu Șt.** (1979), *Așezări ale culturii Coțofeni în județul Caraș-Severin*, în Banatica, V, Reșița, pp. 35-69.
239. **Pop, Ana-Maria** (2009), *Țara Bârsei. Studiu de geografie regională*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca.
240. **Pop, E.** (1959), *Studiu geologic al bazinului Bozovici*, în Buletinul Institutului de Mine, II, Petroșani.

241. **Pop, P. Gr.** (1988), *România. Geografie economică*, Partea a II-a, Ediția a II-a, Universitatea din Cluj-Napoca.
242. **Pop, P. Gr.** (2000), *Carpații și Subcarpații României*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
243. **Pop, P. Gr.** (2006), *Carpații și Subcarpații României, Ediția a II-a revizuită și adăugită*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
244. **Popa, N.** (1999), *Țara Hațegului - potențialul de dezvoltare al așezărilor omenești. Studiu de geografie rurală*, Edit. Brumar, Timișoara.
245. **Popa, N.** (2006), *Frontiere, regiuni tranfrontaliere și dezvoltare regională în Europa Mediană*, Edit. Universității de Vest, Timișoara.
246. **Popescu N.** (1973), *Depresiunile din România*, în *Realizări în Geografia României*, Edit. Științifică, București, pp. 139-143.
247. **Popescu N., Ielenicz M., Posea Gr.** (1973), *Terasele fluviatile din România*, în *Realizări în Geografia României*, Edit. Științifică, București, pp. 159-167.
248. **Popescu, P.C., Samoilă, Z.** (1962), *Ghid geobotanic pentru Banat*, Societatea de Științe Naturale și Geografie din R.P.R., București.
249. **Popescu, V.**, (1988) *Unelte și metode legate de munca câmpului în satele de pe Valea Almăjului și în câteva sate din Clisura Dunării*, în *Tibiscum*, VII, Caransebeș, pp.41-47.
250. **Popiți, Gr.** (1939), *Date și documente bănățene 1728-1887*, Tipografia „Națională”, Timișoara.
251. **Popiți, Gr.** (1950), *Conspectul arhivelor din Banat*, Tipografia învățământului, București.
252. **Popovici, D.**, (2004), *Bănia – repere istorice*, în *Almăjana*, nr. 3, Bozovici, p. 32.
253. **Popovici, D.** (2008), *Pagini de cronologie bozoviceană*, în *Almăjana*, nr. 2, septembrie, Bozovici, pp. 19-22.
254. **Popovici, V.** (1914), *Monografia comunei Pătaș. Sol, graiu, credință și obiceiuri locale*, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș.
255. **Popovici, V.** (2006), *Monografia comunei Pătaș*, Edit. Waldpress, Timișoara.
256. **Popp, N.M.** (1942), *Populația Banatului în timpul lui Iosif II*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. VII, Cluj-Napoca, pp. 347-401.
257. **Posea, Gr., Gîrbacea, V.** (1961), *Depresiunea Bozovici. Studiu geomorfologic*, în *Probleme de Geografie*, vol.VIII, Edit. Academiei R.P.R., București, pp.41-57.
258. **Posea, Gr., Popescu, N.** (1973), *Piemonturile din România. Geneză și evoluție*, în *Realizări în Geografia României*, Edit. Științifică, București, pp. 119-137.
259. **Posea, Gr., Popescu, N., Ielenicz, M.** (1974), *Relieful României*, Edit. Științifică, București.
260. **Posea, Gr.**, (2002) *Geomorfologia României. Relief – tipuri, geneză, evoluție, regionale*, Edit. Fundației „România de Măine”, București.
261. **Povară Rodica, Mateescu Elena, Oprișescu Rodica** (1999), *Researches on the climatic elements with significant impact in the regeneration and evolution of Forest Ecosystems in Banat Mountains*, în *Danube-Criș-Mureș-Tisa Euroregion – Geoeconomical space of Sustainable Development*, Timișoara-Novi Sad-Szeged-Tübingen, pp. 157-163.
262. **Preda, Sînziana** (2007), *Biografii exemplare în comunități de cehi din zona Banatului în secolele XIX-XX*, în *Analele Banatului*, seria Arheologie-Istorie, vol.XV, Timișoara, pp. 285-293.
263. **Protase, D.** (1975), *Villa rustica la Dalboșeț (Jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, nr. 3, Reșița, pp. 349-353.
264. **Pumain Denise, Saint-Julien Thérèse** (2004), *L'analyse spatiale. Localisation dans l'espace*, Edit. Armand Colin, Paris.
265. **Purvis, M., Grainger, A.** (2004), *Exploring Sustainable Development. Geographical Perspectives*, Edit. Earthscan, Londra.
266. **Pușcaș, Angelica, Nicoară, L.** (2000), *Similitudini și deosebiri între conceptul românesc de „țară” și cele de „land” și „pays”*, în *Studia UBB, Geographia*, XLV, 2, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, pp. 131-138.
267. **Pușcaș, Angelica** (2003), *Țara Chioarului. Premisele individualizării ca sistem geografic în secolele XVIII-XX*, în *Studia UBB*, XLVIII, 1, Cluj-Napoca, pp. 63-70.
268. **Pușcaș, Angelica** (2007), *Țara Chioarului. Studiu de geografie regională*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
269. **Rancu-Bodrog, Gh.**, (2007), *Istoria bisericilor ortodoxe din Almăj*, Ed. Neutrino, Reșița.
270. **Răuț, O., Bozu, O., Petrovsky, R.** (1977), *Drumurile romane în Banat*, în *Banatica*, nr. IV, pp. 147.
271. **Răuț, O.** (1978), *Amenajări teritoriale în Banat în secolul al XVIII-lea*, în *Caiete Banatica*, nr.7, Seria Științe Naturale, Studii și Cercetări de Geologie, Geografie și Biologie, Reșița, pp. 75-79.
272. **Rees, J.** (1999), *Regional science: From crisis to opportunity*, în *Regional Science*, nr. 78, pp. 101-110.
273. **Rey, S. J., Janikas, M. V.** (2006), *STARS: Space-Time Analysis of Regional Systems*, în *Geographical Analysis*, nr.38, The Ohio State University, pp. 67-86.
274. **Roșu, Al.** (1980), *Geografia fizică a României*, Edit. Didactică și Pedagogică, București.
275. **Roșu, L.O.** (2004-2005), *Implicarea Comunității de Avere a fostului Regiment grăniceresc româno-bănățean nr. 13 din Caransebeș în dezvoltarea economică a graniței bănățene*, în *Studii de Istorie a Banatului*, Edit. Universității de Vest, Timișoara, pp. 301-309.
276. **Roșu, L.O.** (2005), *Controlul Statului asupra Comunității de Avere a fostului Regiment grăniceresc româno-bănățean nr. 13 din Caransebeș*, în *Banatica*, nr. 17, Reșița, pp. 443-453.
277. **Rougier, H.** (2007), *Le „terrain” en géographie régionale, un témoignage*, în *Bulletin de l'Association de Géographes Français*, décembre, Paris, pp.474-477.
278. **Rubenstein, M.J.** (1999), *An Introduction to Human Geography*, Ediția a 6-a, Edit. Prentice Hall, U.S.A.

279. **Rusu, R.** (2007), *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Edit. Mirton, Timișoara.
280. **Sandu, D.** (1996), *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, Edit. Staff, București.
281. **Satmari, Alina** (2009), *Analiza geosistemică a spațiului urban și periurban Anina*, Edit. Eurobit, Timișoara.
282. **Săcară, N.** (2005), *Studii de etnografie bănățeană*, Edit. Excelsior Art, Timișoara.
283. **Scheușan, I. C.** (1997), *Depresiunea Domașnea-Mehadia. Studiu de geografie fizică, cu privire spațială asupra reliefului*, Edit. Banatica, Reșița.
284. **Secoșan, Elena** (1940), *Izvoade almăjene, partea I*, în Revista Institutului Social Banat-Crișana, vol. VIII, nr. 28-29, februarie-martie, Timișoara, pp. 115-133.
285. **Secoșan, Elena** (1940), *Izvoade almăjene, partea a II-a*, în Revista Institutului Social Banat-Crișana, vol. IX, nr. 31-32, mai-iunie, Timișoara, pp.339-346.
286. **Sencu V.** (1972), *La Carte du Karst des Monts de Locva (Banat) suivant la Légende Internationale*, în R.R.G.G.G., Serie de Géographie, tome 16, nr.1, București, pp. 41-42.
287. **Sencu, V.** (1978), *Munții Aninei. Ghid turistic*, Edit. Sport-Turism, București.
288. **Sitariu, D.** (2000), *Țara Almăjului – o vale a miracolelor*, Edit. Waldpress, Timișoara.
289. **Sitariu, D.** (2002), *Locuri și oameni din Țara Almăjului*, Edit. Signum, Reșița.
290. **Sitariu, D.** (2003), *Valea Almăjului – file de istorie și credință*, Ed. Timpul, Reșița.
291. **Sitariu, D.** (2005), *Satul almăjan – statornicie și continuitate*, Edit. Gordian, Timișoara.
292. **Smeu, L.** (1977), *Contribuții la istoria Almăjului*, Edit. Litera, București.
293. **Smeu, L.** (1980), *Almăjul grăniceresc 1773-1872*, Edit. Litera, București.
294. **Stahl, H.P.** (2002), *Cum s-a stins Țara Vrancei – Nereju, sat din Vrancea*, Edit. Paideia, București.
295. **Stanciu, Eugenia** (2005), *Precipitațiile atmosferice din Banat*, Edit. Eurostampa, Timișoara.
296. **Steube, J.K.** (2003), *Nouă ani în Banat (1772-1781)*, Edit. de Vest, Timișoara.
297. **Stoica de Hațeg, N.** (1969), *Cronica Banatului*, Edit. Academiei Române, București.
298. **Stoica de Hațeg, N.** (1981), *Cronica Banatului, ediția a II-a*, Edit. Facla, Timișoara.
299. **Stoinel, I.D.** (1999), *Repere despre specificul almăjan în cultura Banatului*, în Rev. Almăjana, nr. 3, decembrie, Bozovici, pp. 4-5.
300. **Surd V., Nicoară L.** (1989), *Potențialul de polarizare al centrelor comunale din județul Satu-Mare*, în Studia UBB, seria Geologia-Geographia, nr. 3, Cluj-Napoca.
301. **Surd, V.** (1991), *Traditional form of organizing Geographical Space in Transylvania. The „Lands”*, în Studia UBB, Geographia, nr. 2, Cluj-Napoca, pp. 76-80.
302. **Svoboda, J.** (1997), *Din istoricul colonizării cehilor în Banatul românesc; obiceiuri de primăvară la populația cehă din sudul Banatului*, în Analele Banatului, vol.3, Timișoara, pp. 231-235.
303. **Șandru, I., Aur, N.** (2009), *Geografia așezărilor rurale*, Edit. CD Press, București. **P9**
304. **Șora, M.** (1944), *Observări asupra vieții religioase-morale din Almăj (Plasa Bozovici)*, în Revista Institutului Social Banat Crișana, Anul XIII, ianuarie-aprilie, Timișoara, pp. 69-99.
305. **Taban, M.** (2008), *Les industries populaires de departement de Caraș-Severin*, Edit. Cosmopolitan Art, Timișoara.
306. **Toader, Gh.** (1938), *Monografia județului Caraș*, Tipografia E. Desits, Oravița.
307. **Totelecan, G.S.** (2003), *Vecinătatea în Munții Apuseni*, Edit. Napoca Star&Argonaut, Cluj-Napoca.
308. **Trăpcea, N.T.** (1969), *Despre unele cetăți medievale din Banat*, în Studii de Istorie a Banatului, Timișoara, pp. 23-82.
309. **Tulescu V.** (1941), *Românii din Banat și raporturile lor cu populația alogenă, Partea I*, în Buletinul Societății Regale Române de Geografie, Tomul LIX, Imprimeria Națională, București, pp.143-238.
310. **Țărău, D., Luca, M.** (2002), *Panoptic al comunelor bănățene din perspectivă pedologică*, Edit. Marineasa, Timișoara.
311. **Țeicu, D.** (1996), *Arheologia satului medieval din Banat*, Edit. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin, Reșița.
312. **Țunea, Gh., Doclin, O.** (2001), *Ciclul vieții. Obiceiuri și tradiții la românii din județul Caraș-Severin*, Centrul Județean de Cultură și civilizație tradițională, Reșița.
313. **Ujvari, I.** (1972), *Geografia apelor României*, Edit. Științifică, București.
314. **Ungureanu, Al., Țurcănașu, G.** (2008), *Geografia așezărilor umane*, Edit. Performantica, Iași.
315. **Urdea, P., Gruia, C.** (1999), *The Relief of Banat – Some Morphometrical Aspects*, în Danube-Criș-Mureș-Tisa Euroregion – geoeconomical space of Sustainable Development, Timișoara-Novi Sad-Szeged-Tübingen, pp.91-96.
316. **Ursu, N.** (1940), *O nuntă în Valea Almăjului*, în Revista Institutului Social Banat-Crișana, vol.X, nr. 33-36, iulie-octombrie, pp. 469-482.
317. **Vedinaș, T.** (2001), *Introducere în sociologia rurală*, Edit. Polirom, București.
318. **Velcea, I.** (1996), *Geografia rurală, Ediția a II-a*, Sibiu.
319. **Velcea, Valeria, Savu, Al.** (1982), *Geografia Carpaților și a Subcarpaților Românești*, Edit. Didactică și Pedagogică, București.
320. **Velcea, Valeria** (1988), *Geografie regională, caracteristici spațiale și funcționale*, în Terra, nr. 2, București, pp.3.
321. **Vert C.,** (2001) *Tipuri de peisaje rurale din Banat*, Edit. Mirton, Timișoara.
322. **Vincze Mária,** (2000), *Dezvoltare regională și rurală*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
323. **Voiculescu M.** (1999), *The forests and the quality of the environment in the Romanian Banat Region*, în Danube-Criș-Mureș-Tisa Euroregion – Geoeconomical space of Sustainable Development, Timișoara-Novi Sad-Szeged-Tübingen, pp. 245-249.

324. **Voiculescu Sorina, Crețan R.** (2005), *Geografie culturală*, Edit. Eurostampa, Timișoara.
325. **Vuia R.** (1975), *Satul românesc din Transilvania și Banat*, în *Studii de Etnografie și folclor*, I, Edit. Minerva, București, pp. 193-240.
326. **Wackermann G.** (2002), *Géographie régionale*, Edit. Ellipses Marketing S.A., Paris.
327. **Williams, S.** (1998), *Tourism Geography*, Edit. Routledge, London&New York.
328. **Wilson Elizabeth** (2003), *Skeletal frameworks: Regional Sustainable Development Frameworks and the issue of climate change*, în *Local environmental sustainability*, editat de Susan Buckingham și Kate Theobald, Edit. Woodhead Publishing Ltd & CRC Press LLC, England & U.S.A., pp. 18-42.
329. **Zotic, V.** (2005), *Componentele operaționale ale organizării spațiului geografic*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
330. *** (1867), Arhivele Statului, Filiala Caransebeș, *Fond grăniceresc-Compania Bozovici, Act. U.54*.
331. *** (1975), *Geografia județului Caraș-Severin, vol. I*, Tipografia Universității, Timișoara.
332. *** (1976), *Regional Geography*, Moscova.
333. *** (1981), *Caraș-Severin. Monografie*, Edit. Sport-Turism, București.
334. *** (1983), *Geografia României, vol. I – Geografie fizică*, Edit. Academiei R.S.R., București.
335. *** (1987), *Geografia României, vol. III – Carpații românești și Depresiunea Transilvaniei*, Edit. Academiei R.S.R., București.
336. *** (1995), *Dictionnaire Le Robert Micro*, Paris.
337. *** (1998), *DEX (Dicționarul explicativ al limbii române)*, Ediția a 2-a, Edit. Univers Enciclopedic, București.
338. *** (2000), *Planul Urbanistic General al comunelor: Bănia, Bozovici, Dalboșeț, Eftimie Murgu, Lăpușnicu Mare, Prigor și Șopotu Nou*.
339. *** (2001), *Istoria Românilor*, vol. I-IV, Academia Română, Edit. Enciclopedică, București.
340. *** (2003), *Planul local de măsuri pentru reducerea poluării apelor carstice*, Unitatea administrativ-teritorială Cărbunari, Caraș-Severin. p.9.
341. *** (2005), *România. Spațiu. Societate. Mediu*, Edit. Academiei Române, București.
342. *** (2008), *Clima României*, Edit. Academiei Române, București.

Centrul Regional de Meteorologie Banat-Crișana, Timișoara.

Direcția Apelor Banat, Timișoara.

Direcția Apelor Banat, S.G.A. Reșița.

Direcția județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale, Caransebeș.

Direcția județeană Mehedinți a Arhivelor Naționale, Drobeta-Turnu Severin.

Direcția județeană de Statistică Caraș-Severin, Reșița.

Muzeul Banatului Montan, Reșița, județul Caraș-Severin.

Muzeul Banatului din Timișoara.

Muzeul Satului, localitatea Bănia, județul Caraș-Severin.

Muzeul Satului, localitatea Eftimie Murgu, județul Caraș-Severin.

Muzeul Satului, localitatea Ravensca, județul Caraș-Severin.

Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară Caraș-Severin, Reșița.

www.btt.ro (accesat la 25.11.2008).

www.cdep.ro (accesat la 10.10.2008).

www.dreptonline.ro (accesat la 8.12.2008).

www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdstat/csfel.pdf (accesat la 15.07.2009)

www.memoriabanatului.ro (accesat la 27.04.2009).

www.geo-spatial.org (accesat la 5.05.2009).